

1982/83:149

Onsdagen den 18 maj em.

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

13 § Underrätternas sammansättning m. m. (forts. från prot. 148)

Fortsattes överläggningen om justitieutskottets betänkande 1982/83:32.

Anf. 97 ERIC JÖNSSON (s):

Herr talman! Justitieutskottets betänkande om underrätternas sammansättning är en produkt som tillkommit efter behandling av regeringens proposition i samma ämne.

I den propositionen föreslås, som har framgått av debatten, vissa förändringar i fråga om tingsrätternas sammansättning, som innebär att en tingsrätt vid huvudförhandling i brottmål och i familjerättsliga tvistemål skall vara domför med en lagfaren domare och tre nämndemän, i stället för som nu med en lagfaren domare och fem nämndemän. Den större sammansättningen – med fem nämndemän – skall dock enligt förslaget bibehållas i mål om brott för vilket det inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år.

Nämndemän i tingsrätterna föreslås få individuell rösträtt efter mönster från vad som gäller i bl. a. hovrätterna. De nuvarande reglerna om möjlighet att förstärka tingsrätten med ytterligare en nämndeman och om rätts domförhet vid förfall bland nämndemännen föreslås bli anpassade till de nya sammansättningsreglerna.

Vidare föreslås för länsrätternas del att domförhetsreglerna anpassas till vad som föreslås i fråga om tingsrätterna. Det innebär bl. a. att en länsrätt vid avgörande av ett mål normalt skall bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän.

I propositionen tas också upp frågor om vem som skall bestämma antalet nämndemän i de olika domstolarna. Frågan om polismans behörighet som nämndeman i vissa fall finns också med i propositionen och i betänkandet.

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

Beträffande polismans behörighet som nämndeman har utskottet ett förflutet. Vi har tidigare efterlyst närmare avvägningar mellan olika tänkbara lösningar av frågan om polismans valbarhet samt begärt överväganden av övriga frågor, syftande till att göra valbarhetsvillkoren så enhetliga som möjligt. Ett enhälligt utskott utgår ifrån att dessa överväganden kommer till stånd i lämpligt sammanhang.

Som också har nämnts tidigare behandlas i betänkandet den övre åldersgränsen för nämndemän, liksom frågor om nämndemännens tjänstgöringsförhållanden.

Till utskottets betänkande är fogade fem reservationer. Det är väl ingen överdrift att säga att reservation nr 1 beträffande antalet nämndemän i tingsrätt är den dominerande reservationen. Reservationen innebär kort och gott förslag om att riksdagen avslår propositionens förslag om att antalet nämndemän i tingsrätt minskar från 5 till 3. Likaså innebär reservationen att de nuvarande omröstningsreglerna bibehålls. I klartext föreslås alltså avslag på propositionens förslag om införande av individuell rösträtt för nämndemän i tingsrätt.

Trots dessa skiljaktiga meningar, är vi överens om att lekmanamedverkan i våra domstolar är av stort värde.

För min del tror jag att en viktig förutsättning för medborgarnas förtroende för rättsväsendet är att demokratiskt valda lekmän kontinuerligt har insyn i det arbete som bedrivs vid domstolarna. Lekmanamedverkan motiveras också av behovet av att förankra verksamheten i de värderingar som gäller i samhället i stort.

Då kan man naturligtvis fråga sig om dessa motiveringar går att förena med förslaget om en minskning av antalet nämndemän i tingsrätten från fem till tre.

Ja, jag tror att det förslag som nu föreligger kan godtas, eftersom nämndemännens inflytande förstärks i väsentlig grad genom att vi föreslår att individuell rösträtt införs.

Också frågan om insyn blir tillfredsställande löst genom regeringens förslag i propositionen.

I begreppet insyn ligger i detta sammanhang inte bara en kontroll av rättskipningen, utan framför allt uppgiften att bland allmänheten sprida kännedom och kunskap om tillämpade rättsprinciper och rättssäkerhetssystem. Ju fler som kan medverka till att på detta sätt stärka allmänhetens förtroende för rättskipningen, desto bättre är det naturligtvis.

På denna punkt innebär regeringens förslag ingen förändring. I propositionen förordas nämligen att antalet nämndemän i de olika domkretsarna blir lika många som hittills.

Utskottsmajoriteten stryker under departementschefens uttalade mening och vill att denna skall beaktas när antalet nämndemän i tingsrätterna fastställs.

Vi menar att detta är mycket viktigt därför att farhågor för minskad allsidighet i nämnden och försämrad representativitet bland nämndemännen effektivt motverkas om det nuvarande antalet nämndemän behålls oföränd-

rat. Härigenom kommer även i fortsättningen ett stort antal lekmän att vara engagerade i rättskipningen, vilket är en fördel, inte minst i vad gäller intresset av att det skall råda bredd och allsidighet inom nämndemannakåren.

I samma riktning verkar, när det gäller rekryteringen, förbättrade arvoden.

Därmed är jag inne på ersättningsfrågorna, som för utskottsmajoriteten har haft en nästan avgörande betydelse för att vi har kunnat biträda propositionen om underrätternas sammansättning.

Som framgår av utskottets betänkande är nämndemannakåren inte representativ i fråga om fördelningen på yrkesgrupper. Andelen lantbrukare är klart större bland nämndemännen än bland befolkningen i övrigt. Andelen industriarbetare är klart lägre. Administrativt verksamma och lärare är överrepresenterade. Offentligt anställda är också överrepresenterade. Deras andel av nämndemännen är dubbelt så stor som deras andel av befolkningen i övrigt – 35 % mot 17 %. De privatanställda är underrepresenterade. 19 % av nämndemännen är privatanställda, medan de privatanställda utgör 35 % av befolkningen i övrigt.

Frågan varför det ser ut på det sätt som jag här har beskrivit är naturligtvis berättigad. Departementschefen anför i propositionen att det troligen är sättet att utse nämndemän som spelar den största rollen för nämndemannakårens sammansättning.

Jag delar inte den uppfattningen. Sättet att avgöra vem som skall bli nämndeman tycker jag är bra. De politiska partiernas nomineringar är en garanti för att olika samhällsuppfattningar blir representerade, och vi kan därigenom få en allsidig sammansättning. Men av rätt lång erfarenhet vet jag att de ekonomiska ersättningarna är så låga att det inte går att nominera t. ex. industriarbetare. Nämndemannaarvudet är i dag 220 kr., och det motsvarar löneavdraget vid en årsinkomst på drygt 55 000 kr. De flesta förvärvsarbetsande nämndemännen har högre inkomster.

Utskottsmajoriteten har den uppfattningen att det är nödvändigt att regeringen skyndsamt vidtar åtgärder för att åstadkomma en så allsidig sammansättning av nämndemannakåren som det över huvud taget är möjligt. Vi menar att en sådan åtgärd är att ändra ersättningsreglerna så att de inte, som f. n., leder till en underrepresentation för industriarbetare och andra yrkesgrupper, som får vidkännas fullt löneavdrag när de tjänstgör som nämndemän. En viss höjning av arvodena är därför nödvändig. Hur höjningarna skall åstadkommas menar vi att regeringen får överväga. Men vi påpekar att en differentiering av arvodena med hänsyn till om löneavdrag sker eller inte bör övervägas.

Vad utskottet i berörda delar anför föreslår vi att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna.

En annan fråga som också skall vara med i diskussionen om tingsrätternas sammansättning är frågan om den individuella rösträtten för nämndemän. Vi har från socialdemokraterna under många år krävt individuell rösträtt. När vi i fjol behandlade anslagen till domstolsväsendet begärde vi i en reservation

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

ett system med individuell rösträtt för nämndemän i tingsrätt. Tyvärr blev denna reservation avslagen av den då borgerliga majoriteten. I dag återkommer frågan om den individuella rösträtten, och jag tror att vi nu har en riksdagsmajoritet för förslaget.

Jag har nu argumenterat för ett bifall till hemställan i justitiekottets betänkande när det gäller den del som innebär tingsrätternas domförhet med tre i stället för som nu med fem nämndemän, utan att jag har använt huvudskälet för propositionen och betänkandet.

Huvudskälet är, som jag tror att alla vet, dagens statsfinansiella situation. Det är nödvändigt att ta till vara alla möjligheter att rationalisera och effektivisera domstolarnas verksamhet, utan att rättssäkerhet och snabbhet kommer i fara.

Jag skall i denna debatt inte anklaga någon för den svåra ekonomiska kris som vi befinner oss i, utan bara konstatera att vi dras med stora ekonomiska problem, och vi måste inom alla områden göra besparingar för att bromsa krisens framfart. Vi kan från riksdagen i dag medverka i detta arbete genom att bifalla hemställan i nu föreliggande betänkande.

Från den socialdemokratiska utskottsmajoriteten ser vi nu föreliggande utskottsbetänkande om underrätternas sammansättning som en helhet. Förslaget om vissa ändringar i fråga om tingsrätternas sammansättning beträffande antalet nämndemän kan vi godta av sex skäl.

För det första: Vi skall, som jag tidigare har varit inne på, ha kvar samma antal nämndemän som nu i de olika domkretsarna.

För det andra: Nämndemännen får individuell rösträtt, varigenom deras ställning i nämnden stärks.

För det tredje: Minskningen av antalet nämndemän från fem till tre innebär också ett ökat individuellt inflytande.

För det fjärde: Det kommer att vidtas åtgärder för en bättre, allsidigt och representativt sammansatt nämnd.

För det femte: Åtgärder för tidsenliga ersättningsregler skall vidtas. Arvodenas storlek kommer att ses över.

För det sjätte: Vi bidrar dessutom till att i någon mån förbättra det nu så ansträngda statsfinansiella läget. Jag nämnde att vi betraktar det som behandlas i det här betänkandet som en helhet, och jag vill i detta sammanhang yrka avslag på det förslag om återremiss som lades fram av Jörn Svensson. Dessutom vill jag yrka avslag på det av Jörn Svensson under överläggningen framställda yrkandet.

Härefter vill jag gå över till att säga några ord om den övre åldersgränsen för nämndemannauppdag. Enligt nuvarande lagbestämmelser är den som fyllt 70 år inte valbar till nämndeman i hovrätt, tingsrätt eller allmän förvaltningsdomstol. I regeringsförslaget och utskottsmajoritetens skrivning förordas att de nuvarande reglerna om en övre åldersgräns behålls. Moderata samlingspartiet och folkpartiet föreslår i reservation 3 att denna åldersgräns slopas. Jag delar uppfattningen att huvudprincipen bör vara att inga övre åldersgränser skall finnas för offentliga uppdag. Trots att jag har denna inställning är jag inte beredd att nu rösta för ett slopande av den s. k.

70-årsgränsen vid val till nämndeman. För egen del tycker jag att denna åldersgräns på sätt och vis är rätt human. Följer man denna regel behandlas alla lika, och man vet på förhand när man skall dra sig tillbaka som nämndeman. Flera kommuner och landsting tillämpar 70-årsgränsen på det sättet, att om vederbörande fyller 70 år under valperioden blir hon eller han inte valbar. Eftersom 6-årsperioder gäller för nämndemän kan åldern för icke-valbarhet inträffa redan när en person är 65 år gammal, kanske t. o. m. något tidigare, om åldersgränsen slopas. Har vi kvar 70-årsgränsen kan man väljas eller omväljas till nämndeman tills man fyllt 68 år, eller tills man fyllt 69 år, eftersom alla avgår när de fyller 70 år.

Ett annat skäl för utskottsmajoritetens ställningstagande är, som jag tidigare har varit inne på, att regeringsförslaget innebär individuell rösträtt. Nämndemännen får därmed samma juridiska ansvar för domen som den lagfarne domaren, som är skyldig att lämna sin tjänst med pension vid 67 års ålder.

Flera skäl talar således för att vi behåller de nuvarande reglerna när det gäller åldersgräns för nämndeman.

Allra sist ett par viktiga uttalanden från utskottsmajoritetens sida. I motion 2280 föreslås utbildning av nämndemän på samhällets bekostnad. Vi delar uppfattningen att det är viktigt att nämndemän genom studiebesök bibringas bättre kännedom om verksamheten vid främst kriminalanstalter och ungdomsvårdens anstalter och institutioner. Verksamhet som syftar till juridisk utbildning av nämndemännen anser vi inte vara så lämplig, eftersom nämndemännen ändå skall vara lekmän i sin roll inom rättskipningen. Det kan emellertid vara angeläget att i samband med mer omfattande lagändringar eller liknande göra särskilda informationsinsatser för nämndemännen. Vi förutsätter att domstolsverket tar initiativ till detta. Vi vill från utskottet också tillägga att studieförbund och liknande organisationer bör stimuleras att medverka med utbildning och studiebesök.

Det allra sista påpekande jag vill göra är följande – någon av de tidigare talarna var inledningsvis inne på detta och ville på något sätt ironisera över det, vilket jag inte tyckte var särskilt lyckat:

Det är ju inte första gången riksdagen har att besluta om ändringar i nämndemännens tjänstgöringsförhållanden. De nu föreslagna förändringarna är rätt omfattande, framför allt när det gäller ordningen i fråga om tingsrätternas sammansättning. Därför föreslår vi att de nu aktuella förändringarna, om de beslutas genomföras, blir föremål för utvärdering sedan tillräcklig erfarenhet vunnits.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 98 GUNILLA ANDRÉ (c) replik:

Herr talman! Eric Jönsson tyckte att det var ett bra förslag, och något annat kunde man väl inte vänta sig. Men om förslaget är så bra som det påstås, varför har ni då inte lyckats övertyga era egna? Varför finns detta desperata motstånd hos t. ex. socialdemokratiska nämndemän? Jag kan

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

förstå att det kan vara svårt att få centerpartistiska nämndemän att inse det förträffliga med de ändrade reglerna. Det kan ju bottna i att de har en annan ideologisk grundsyn. Men varför är det så svårt för socialdemokraterna att övertyga sina egna?

Eric Jönsson var inne på förslaget att höja arvodet till nämndemännen, och som jag sade kan det finnas skäl att göra det. Men regeringen har tidigare ansett att vi inte har råd till det just nu. Det innebär tydligen att utskottsmajoriteten på något sätt skulle ha en bättre överblick över det statsfinansiella läget.

Jag ställde frågan huruvida det avgörande motivet för förslaget att minska antalet nämndemän var statsfinansiella skäl eller möjlighet att höja nämndemannaarvodet. Av Eric Jönssons inlägg fick jag uppfattningen att det var statsfinansiella skäl. Det jag i så fall inte kan förstå är hur man tänker sig kunna använda samma pengar till två saker. Jag har hitintills inte känt till hur man skall göra för att klara något sådant, men om socialdemokraterna här har lyckats komma fram till en bra metod, så är jag väldigt intresserad av att få lära mig den. Men jag frågar alltså: Hur kan man använda samma pengar till två olika saker?

Anf. 99 HANS PETERSSON i Röstånga (fp) replik:

Herr talman! Eric Jönsson är en av de många socialdemokrater som för något år sedan hyllade nämndemannainstitutionen och talade om betydelsen av att bibehålla antalet nämndemän. I dag tvingas han tala om hur bra det blir om man minskar antalet tjänstgörande nämndemän. Det måste vara litet besvärligt för hedersmannen Eric Jönsson att ha denna dubbla roll. Visserligen ligger det ett val emellan, men ståndpunkten som sådan före valet tyckte jag faktiskt var ganska bra.

Nu säger Eric Jönsson att huvudskälet är behovet av att spara. Det är ett argument som är begripligt för merparten av oss i denna kammare. Men då tycker jag att man i första hand skulle trycka på det argumentet och med litet mindre bokstäver tala om hur väldigt bra det blir när man sänker antalet tjänstgörande nämndemän från fem till tre vid de flesta av tingsrätternas mål. Dessutom kommer naturligtvis den besparing som regeringen här vill ha – det har förekommit olika uppgifter om besparingens storlek, från 12, 14 och upp till 16 milj. kr. – till en del att ätas upp, för det har ju kommit fram här att regeringen och justitieutskottet å ena sidan har gått in för att spara dessa pengar, medan den socialdemokratiska majoriteten i utskottet å andra sidan har sagt att man måste göra av med en del av dessa besparingar genom att öka arvodet till nämndemännen.

Sedan vill jag ta upp frågan om åldersgränsen och påpeka att åldrandet är en mycket individuell process. Det finns ju bl. a. riksdagsbeslut om rörlig pensionsålder, där vi visar att alla människor icke är förbrukade en viss dag, utan att en del mår bra av att fortsätta arbete litet längre, medan andra är förbrukade litet tidigare och alltså då bör kunna bli pensionerade. Om man hyllar den principen att det inte skall finnas någon åldersgräns uppåt, måste man vara mottaglig för sådana argument också i detta sammanhang.

Till sist, herr talman, skall man nog skilja på yrkesdomares pensionsålder och en övre åldersgräns när det gäller ett förtroendeuppdrag. Jag har icke sagt att alla 70-åringar är kompetenta som nämndemän. Jag tror inte heller att alla 67-åriga yrkesdomare är så där kolossalt kompetenta. Men det finns bland 70-åringarna en grupp människor som mycket väl skulle kunna vara nämndemän.

Anf. 100 ERIC JÖNSSON (s) replik:

Herr talman! Får jag beträffande Gunilla Andrés påpekande om att det skulle vara svårt att övertyga de andra i vårt parti bara säga att hon väl ändå vet ytterst litet om hur det egentligen förhåller sig med det.

Sedan tog Gunilla André upp de statsfinansiella skälen och fick det inte att gå ihop, när vi i vårt resonemang och i vår skrivning i utskottsbetänkandet kräver förändringar av arvodet. Jag har den bestämda uppfattningen att oavsett vad som händer beträffande nämndemännens antal – alltså oavsett om det kommer att vara tre eller fem nämndemän – så behöver arvoden justeras för att man skall kunna få en allsidig sammansättning av nämndemannakåren.

Det är riktigt att jag och vi socialdemokrater över huvud taget för ett år sedan var emot en minskning av antalet nämndemän i tingsrätterna, men det är att märka att detta var i samband med att vi behandlade anslaget till domstolsväsendet. Det var främst ärendets handläggning som vi reagerade emot och då särskilt justitieministerns sätt att hantera frågan. Ärendet var då inte remissbehandlat, och det förelåg inte heller något regeringsförslag som kunde ligga till grund för en realbehandling.

I dag är förhållandena något annorlunda. Vi har ett regeringsförslag som tillsammans med det som föreslås i utskottsbetänkandet enligt min mening kan godtas. Men jag vill gärna ha sagt att nämndemännens antal bör vara så stort att de på ett tillfredsställande sätt kan representera olika värderingar i samhället. Ett starkt skäl till att vi socialdemokrater har kunnat godta propositionen är att det totala antalet nämndemän inte blir mindre. Dessutom behålls den nuvarande ordningen med fem nämndemän i brottmål av svårare art.

Vidare betonar vi i utskottsbetänkandet att domstolarna måste vara mycket restriktiva med att fortsätta ett mål i händelse av att en nämndeman av någon anledning uteblir, t. ex. på grund av sjukdom. Ett starkt skäl för utskottsmajoritetens godkännande av propositionen är också den individuella rösträtten.

I mitt inledningsanförande berörde jag några av de påpekanden och markeringar som vi har gjort i utskottsbetänkandet. Jag hoppas att justitieministern inte tar illa upp när jag hävdar att våra markeringar har gjort regeringsförslaget bättre.

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

Anf. 101 GUNILLA ANDRÉ (c) replik:

Herr talman! Eric Jönsson säger att jag vet så litet om hur lätt eller svårt det är att övertyga socialdemokratiska nämndemän och övriga socialdemokrater. Det har han i och för sig rätt i. Men jag har bara kunnat studera den debatt som förts i tidningarna, och av den har jag dragit slutsatsen att det tydligen har varit mycket svårt.

Jag blir sedan inte riktigt klar över talet om hur samma pengar skall kunna användas till två saker samtidigt. Låt mig påminna om att kammaren i samband med att budgetpropositionen behandlades för ungefär en månad sedan upptog frågan om domförhållsreglerna. Inte heller då ville centern gå med på en nedskärning på 12 milj. kr. I debatten blev jag av socialdemokraterna pressad i frågan om var besparingarna skulle ske. Vi hade då anfört att nödvändiga besparingar skulle ske genom rationaliseringsarbete och andra åtgärder inom justitiedepartementets område. Men det dög inte, utan jag avkrävdes besked om var exakt besparingarna skulle göras. Det ansågs lättvindigt och föga ansvarsfullt att skjuta ifrån sig problemet.

När nu dessa 12 milj. kr. kommer att försvinna, fast till annat ändamål, måste väl socialdemokraterna med alla kanslihusets resurser till sitt förfogande kunna tala om från vilket konto dessa pengar skall tas. Vi har ju glädjen att ha justitieministern i kammaren, och jag förmodar att han senare kommer att gå in i debatten. Det vore då intressant för mig att få svar på den frågan. Det måste vara ett anständighetskrav att ge en redovisning på den punkten. Man bör ju inte begära mer av andra än man begär av sig själv. Varifrån skall således pengar till höjda nämndemannaarvoden tas?

Anf. 102 HANS PETERSSON i Röstånga (fp) replik:

Herr talman! För ett år sedan, sade Eric Jönsson, fanns det ett förslag, men det var inte remissbehandlat och ingen proposition hade avlämnats. I dag är frågan däremot remissbehandlad, men det var ingen särskilt lyckad remissomgång. Det finns också en proposition att ta ställning till. Men mot bakgrund av de socialdemokratiska ledamöternas tidigare agerande i justitieutskottet bör de naturligtvis medverka till att propositionen avslås.

Anf. 103 ERIC JÖNSSON (s) replik:

Herr talman! Bara några ord beträffande ersättningsfrågorna. Jag har inte sagt att man skall använda samma pengar i olika sammanhang – det går naturligtvis inte. Vad jag har sagt är att vare sig vi har tre nämndemän i tingsrätten eller fem, så måste ersättningsfrågorna ses över, och det innebär kostnader för statsmakterna. Kan man med en nedskärning av antalet nämndemän till tre göra vissa inbesparingar, så är också en del vunnet i sammanhanget.

För övrigt vill jag när det gäller ersättningsfrågorna säga att jag inte blir riktigt klok på reservation 4. Jag får erkänna att när jag läste den första gången, så tänkte jag att detta måste vara en brasklapp – ”här till är jag nödd och tvungen”. Man frågar sig onekligen: Vill reservanterna höja ersättningen till nämndemännen, eller vill de inte det? I reservationen tas inte ställning för

höjning av ersättningen till nämndemännen, i varje fall inte på det sätt som vi gör från utskottsmajoritetens sida. Vi som är politiskt aktiva på det lokala planet har under många år haft ett tryck på oss i form av krav om att verka för en högre ersättning för nämndemännen. Det statsfinansiella läget har inte medgett några höjningar, men det har blivit orimliga konsekvenser beträffande sammansättningen av nämndemannakåren. Det är därför som vi från utskottsmajoriteten är så bestämda i kravet på rättvisare ersättningar.

Till sist i fråga om remissvaren: Jag försökte i eftermiddags klara ut hur många remissinstanser som var mot och hur många som var för en förändring av sammansättningen av nämndemannakåren. Jag kunde inte helt komma till klarhet om det, men det är rätt många – kanske t. o. m. de flesta – som har godtagit förslaget.

Tredje vice talmannen anmälde att Gunilla André anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 104 Justitieminister OVE RAINER:

Herr talman! Propositionen om antalet nämndemän i tingsrätt och länsrätt och nämndemännens rösträtt har föranlett en intensiv och omfattande debatt. Den utomstående som har följt debatten i massmedia och annorstädes – och framför allt den som har lyssnat här i dag till Gunilla André – kan ha fått intrycket att rättsväsendet står och faller med antalet nämndemän. Men så är inte fallet.

Vad det är fråga om är att – om än mycket blygsamt – bidra till att minska de offentliga utgifterna. Tillåt mig, herr talman, att anföra några mera generella synpunkter på den frågan. Jag kan ansluta mig till vad Eric Jönsson har sagt om huvudskälet för förslaget.

När riksdagen beslutar om en utgift, så är det för att tillgodose ett visst intresse. Om vi skall lyckas med att begränsa statsutgifterna, som ju alla är överens om att vi måste göra, då måste utgiftsposterna omprövas.

En sådan omprövning inkräktar givetvis på de intressen som riksdagen tidigare har velat tillgodose. Märkvärdigare än så är det inte med det förslag till besparingar som riksdagen nu har att ta ställning till, liksom med alla andra besparingsförslag som riksdagen har behandlat och kommer att behandla.

Besparingar måste göras också inom rättsväsendet. Och jag ser det som en av mina viktigaste uppgifter att bidra till det. Med ledning av erfarenheter som jag har av annan verksamhet inom statsförvaltningen är jag medveten om att jag därmed utmanar intressegrupper – en eller annan, högröstad eller mindre högröstad, mer eller mindre inflytelserik.

Det förslag som nu behandlas är ett litet bidrag till besparingssträvandena. Det måste komma fler. Och det är mot den bakgrunden som jag tycker att debatten här i dag bör föras. Fler besparingsförslag måste nämligen komma, och ytterligare och kanske större intressen kan behöva omprövas än när det

gäller kravet på att antalet nämndemän fortfarande skall vara fem i vissa mål.

Alternativet är att rättsväsendet skulle undantas från besparingskraven. Jag kan tänka mig det – av *ett* skäl: att besparingen sätter rättssäkerheten i fara.

Det har från olika håll påståtts att så skulle vara fallet. Å ena sidan har detta sagts med hänvisning till att antalet nämndemän minskar och att de värden som ligger i nämndemännens påverkan på domen inte blir tillräckligt tillgodosedda. Å andra sidan har detsamma sagts med hänvisning till den individuella rösträtten för nämndemän. Det finns t. o. m. de som anfört båda dessa förhållanden som en fara för rättssäkerheten.

Jag har, liksom Jörn Svensson, litet svårt att se hur det går ihop. Antingen är ett starkt lekmannainflytande av värde för rättssäkerheten – och då kan man rimligen inte ha några invändningar mot individuell rösträtt. Eller också är det inte av värde för rättssäkerheten – och då kan man inte rimligen ha några invändningar mot att minska antalet nämndemän.

Men här är det inte fråga om detta; rättssäkerheten kan inte vara beroende av antalet nämndemän.

Vi hade tidigare tre nämndemän i åtskilliga mål, utan att några invändningar då anfördes. Länsrätterna är redan i dag domföra med en lagfaren domare och tre nämndemän – och de har att besluta i många frågor som i princip är lika viktiga för den enskilde som de som en tingsrätt skall ta ställning till. Och vi har redan nu individuell rösträtt för andra nämndemän, nämligen i förvaltningsdomstolarna i hovrätterna, utan att det antas vara en fara för rättssäkerheten.

Den instans som i alla sammanhang åberopas som den främste värnaren av rättssäkerheten är lagrådet. Lagrådet har helt godtagit det här förslaget. Och i den här liksom i andra rättssäkerhetsfrågor godtar jag för min del lagrådets bedömning; i motsats till andra åberopar jag inte lagrådet bara när det passar mig.

En invändning mot förslaget som jag däremot har en viss förståelse för är att medborgarinflytandet minskar med färre nämndemän. Men detta inflytande kan inte sägas vara ensidigt beroende av antalet nämndemän; det är också viktigt att nämndemännen är representativa för de medborgare som de företräder. I det avscendet innebär förslaget, som framgår av justitieutskottets betänkande, en förbättring. Vid den bedömningen bör givetvis också beaktas att nämndemännen ges individuell rösträtt. Förslaget bör därför, just som också Eric Jönsson har framhållit, när det gäller medborgarinflytandet och rättskipningen ses som en helhet, och vid en sådan bedömning bör man kunna godta att antalet nämndemän reduceras av besparingskäl.

Herr talman! Det skulle vara värdefullt om de som har talat mot förslaget ville klargöra om de anser att även rättsväsendet måste drabbas av besparingar och i så fall vilka andra områden som bör komma i fråga. Det skulle vara till god ledning för oss i justitiedepartementet i det fortsatta arbetet. Skall vi dra ner på antalet poliser, åklagare, lagfarna domare,

rättshjälpen eller kriminalvården? Skall vi minska strafftiderna, skall vi släppa fångarna loss eller vad skall vi göra? Med de frågorna har jag också svarat på Gunilla Andrés fråga: Var skall vi ta pengarna?

Jag kan försäkra att det inte är lätt att hitta besparingsobjekt inom ett område av samhällsverksamheten som under så lång tid har utsatts för ökade påfrestningar och vars kostnader till övervägande del utgörs av ersättning för utfört arbete. Alternativet till kostnadsbesparingar av det slag som det nu behandlade förslaget innehåller är nämligen att avskeda personal. Begränsningar av de offentliga utgifterna kan inte uppnås om man inte offrar vissa intressen och vissa krav som riksdagen tidigare har velat tillgodose. I det här sammanhanget är det bara den socialdemokratiska utskottsmajoriteten som har känt sitt ansvar att göra en omprövning.

Herr talman! Jag har ansett det särskilt angeläget att framhålla dessa besparingssynpunkter eftersom resultatet av regeringens förslag efter riksdagsbehandlingen riskerar att bli inte en utgiftsminskning på 14 milj. kr. utan en utgiftsökning på 25 milj. kr. Med en sådan utgång, herr talman, ser jag stora svårigheter att driva en ansvarsfull budgetpolitik.

Anf. 105 GUNILLA ANDRÉ (c) replik:

Herr talman! Justitieministern började med att tala om att han för sin del var beredd att bidra till besparingar inom den offentliga sektorn. Jag tycker att det är bra att justitieministern har den inställningen. Men jag kan inte få det att gå ihop med det förslag som utskottsmajoriteten har i betänkandet. Där gäller det, som jag har sagt tidigare, att samtidigt använda pengarna till två olika saker. Jag fick faktiskt inte klart för mig hur justitieministern kunde få det här att gå ihop. När jag ställde min fråga om var vi skall ta pengarna svarade justitieministern med en fråga till mig: Var skall rättsväsendet drabbas av besparingar? Min fråga gällde från vilket konto utskottsmajoriteten och justitieministern anser att pengarna till de ökade nämndemanna-arvodena skall tas.

Så till den individuella rösträtten. Jag sade tidigare, i mitt inledningsanförande, att det givetvis kan finnas principiella skäl för att överväga någon form av individuell rösträtt, men eftersom i dag flera utredningar arbetar med dessa frågor, anser inte jag att vi nu skall fatta beslut därom.

Anf. 106 SVEN MUNKE (m) replik:

Herr talman! Justitieministern är en betydligt bättre försvarsadvokat än Eric Jönsson för det här förslaget. Det framgår tydligt.

Jag sade också i mitt inledningsanförande att vi har full förståelse för att det behövs besparingar på olika områden, men vi är mycket tveksamma till de här föreslagna besparingarna. Man vet inte vad de leder till. Man får också lätt misstanken att den individuella rösträtten, som det har talats om, är ett köttben, som regeringen ger bort bara för att få igenom besparingsförslaget.

Jag uppfattar det som en diskriminering av den lagfarna domarkåren att införa ett sådant system. I en nedbantad nämnd kan det bara användas vid

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

lika rösträtt. Det innebär, som jag sade tidigare, att två nämndemän kan bestämma sanktionen om de väljer den mildare domen. Det har i debatten också framförts att det skulle vara svårt för moderaterna att få det hela att gå ihop. Men det är inte på det sättet. De som har erfarenhet av uppgiften som nämndeman vet mycket väl att domaren många gånger är den som håller på den mildare formen av straff. Det kan anses vara fifty-fifty. Men jag tror att det är mycket farligt, i en så liten grupp som tre, att två skall kunna bestämma sanktionen.

Anf. 107 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill göra en kort kommentar till de budgetära synpunkterna och dessutom ställa en fråga.

Jag kan mycket väl förstå, utifrån min vetskap om hur regeringsarbetet går till, att varje departement får sig förelagt att spara där det är möjligt. Men risken är att det leder till en alltför sektoriell begränsning, en alltför snäv syn på budgetbesparingarna. Man ställer, som nu justitieministern gör, exempelvis utgifterna för nämndemannaväsendet mot utgifterna för bättre eftervård osv. Är inte det att reducera det hela till litet väl trånga sammanhang?

De parlamentariska beslut som påverkar budgetunderskottets storlek och som avgör budgetutfallet är ändå de som har anknytning till de verkligt stora flödena av pengar. Tag t. ex. skattereformen, som en bred majoritet i kammaren var överens om skall få kosta 3,5 miljarder. Det vore onckligen bättre att angripa de här stora flödena. Det är ändå där som underskottet kan påverkas! Det är litet för smått att på varje enskild post, där det rör sig om vad som i budgetära sammanhang mer eller mindre är felräkningspengar – såsom nu, 10 eller 14 milj. kr. – anföra budgettekniska skäl. Den diskussionen måste föras i ett bredare sammanhang, där man ser ut över departementsgränserna.

Eftersom vi från vpk exempelvis har varit emot skattereformen, därför att den är fördelningspolitiskt felaktig och kostar statskassan väldigt mycket pengar, känner vi oss inte träffade av den budgetpolitiska kritiken. Men de borgerliga kan naturligtvis känna sig träffade – det är dem väl unnat.

Jag skall sluta med att ställa en fråga till justitieministern om något som vi har funderat mycket över och som har gjort oss kritiska och tveksamma till begränsningen av antalet tjänstgörande nämndemän. Vi har diskuterat detta mycket noggrant och under en lång tid i vpk-gruppen och försökt väga plus och minus, för och emot. Min fråga är rätt enkel: Om man har färre tjänstgöringstillfällen totalt sett, vilket ju blir följden när antalet nämndemän minskas vid tjänstgöring i mindre mål, måste inte det medföra en risk för att de grupper som i dag är underrepresenterade inom nämndemannakåren men vilkas representation och inflytande man på sikt vill främja därmed missgynnas? Blir inte detta den statistiska följden?

Anf. 108 HANS PETERSSON i Röstånga (fp) replik:

Herr talman! Jag lyssnade med oerhört stort intresse till justitieministern. Då upptäckte jag att det egentligen är första gången som jag personligen har hört ett socialdemokratiskt statsråd i klartext tala om att det måste till offentliga besparingar. Det finns ingen oppositionspolitiker som på samma distinkta sätt har uttryckt att vi måste spara. Även jag är medveten om att vi måste spara. Men jag tycker att det är synd att man när det gäller rättssäkerhetens område så konsekvent och på så många punkter gett sig in på besparingar. Från folkpartiets sida har vi också krävt att man måste spara, och vi har sagt att man skall spara ytterligare 10 miljarder. Men det gäller andra områden än rättssäkerheten.

När det sedan gäller lagrådet har jag självfallet väldigt stor respekt för vad lagrådet säger. Jag tillhör inte dem som hänvisat till det i alla möjliga och omöjliga sammanhang. Jag har under alla de år som jag tillhört riksdagen över huvud taget inte nämnt det. Jag ser lagrådet som garant för att vi får en korrekt lagstiftning. Det är inte lagrådets uppgift att ta ställning till hur många nämndemän det skall vara, utan det är en prioritering från de politiska partierna.

Anf. 109 Justitieminister OVE RAINER:

Herr talman! Jag skall först svara på två detaljfrågor.

Gunilla André frågade när och hur man skall kompensera den utgiftsökning inom justitiedepartementets budget som den höjda ersättningen till nämndemännen kommer att innebära. Jag vill erinra om att det redan i propositionen sägs att nämndemännens ersättning bör höjas. Det anges dock inte någon tidpunkt.

Skillnaden i uppfattning mellan utskottsmajoriteten och propositionen på den här punkten kan mycket förenklat sägas gälla när den rätta tiden för att höja ersättningen till nämndemännen är inne. Jag har varit helt medveten om att förr eller senare måste det ske. Framför allt sedan regeringen lade fram propositionen om ändringar i kommunallagen, som skall utgöra ett incitament till höjning av ersättningarna till de förtroendevalda inom kommunerna, har jag varit helt på det klara med att det närmast är en tidsfråga när nämndemännens ersättning kommer att höjas. Från rent budgetmässiga utgångspunkter vill jag dröja så länge som möjligt. Men det är en avvägning som kommer att göras inom den närmaste tiden. Så här finns det alltså inte någon reell motsättning.

Sedan vill jag svara på Jörn Svenssons fråga om vilka konsekvenser som det minskade antalet nämndemän kan få, framför allt för de nämndemän som tillhör vpk. Vpk som ett mindre parti kanske har ett särskilt problem när det gäller representation i de här sammanhangen. Jag bedömer sänkningen av antalet nämndemän som ägnad att stimulera till en bredare rekrytering från de grupper som nu är underrepresenterade.

Vi skall ha klart för oss att det sammanlagda antalet nämndemän i landet inte skall minskas. Men det blir ett mindre antal som dömer i vissa mål. Vid ett riktigt urval ute i tingsrätterna bör det rimligtvis rent matematiskt

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

innebära att man får en bredare representation än i dag. Framför allt har vi syftat till en bredare representation för de yrkesverksamma. Det är svaret på Jörn Svenssons fråga.

När det gäller det budgetresonemang som jag förde är det faktiskt inte så – även om jag gärna tar åt mig äran av vad Hans Petersson i Röstångs sade – att det är bara jag bland statsråden som talar för att man skall spara på statens utgifter. Det har både statsministern och finansministern samt många andra statsråd gjort. I mina uttalanden företräder jag regeringens gemensamma uppfattning.

Att det sedan rör sig om ett begränsat område av de offentliga utgifterna och ett begränsat belopp tycker jag inte skall hindra att man sparar på varje särskild anslagspost. Varje stort flöde som Jörn Svensson talade om består ju av ett hundratal anslagsposter. Det gäller att angripa varje anslagspost.

Med den erfarenhet som jag har av att det verkligen går att lösa problem om man tar itu med dem har jag förklarat att jag ser det såsom en viktig uppgift att bidra till detta sparande. Det kan förefalla märkligt av en justitieministern, men jag tycker att man skall vara solidarisk med den ekonomiska politik som regering och riksdag i stort sett är överens om.

Anf. 110 GUNILLA ANDRÉ (c) replik:

Herr talman! Justitieministern vill nu göra denna fråga om det ekonomiska till en budgetteknisk fråga gällande tidpunkten för när de nya reglerna skall införas. I ett inlägg refererade jag till att vi från centern tidigare avkrävt ett konkret besked om på vilket område vi hade tänkt att spara. Jag tyckte då att det kanske kunde vara lämpligt att även majoritetssidan och regeringssidan med de resurser som man där har till sitt förfogande talade om från vilket konto man skulle ta pengarna. Även om det kanske dröjer, måste man rimligtvis ta dem någonstans.

En kommentar till detta med antalet nämndemän. I betänkandet har utskottsmajoriteten tagit upp det fall när antalet nämndemän skulle kunna vara bara två. Det är inte rimligt, och det inser också socialdemokraterna i utskottet. De anför att en sammansättning med endast två nämndemän i rätten inte sällan måste anses alltför svag. Med den komparering som ni här har använt måste jag dra slutsatsen att ni anser att en sammansättning med tre nämndemän är svag, alltså inte alltför svag men i alla fall svagare än en sammansättning med fem nämndemän.

Justitieministern betonade i sin replik också att det totala antalet nämndemän fortsättningsvis skall vara oförändrat. Jag erinrar mig då att det sändes ut ett pressmeddelande från socialdemokraternas presstjänst, när detta utskottsbetänkande var slutjusterat. Därvid framställde ni det hela som om ni hade gjort väsentliga ändringar av regeringens nedskärningsförslag. Pressmeddelandet inleddes med att "det totala antalet nämndemän i olika domkretsar skall behållas oförändrat".

Det var då faktiskt mer än en journalist som uppfattade det som att utskottet hade avstyrkt regeringens proposition. Bl. a. Ekot kablade ut att förslaget om nedskärning av antalet nämndemän var stoppat. Men så var inte

fallet. Regeringsförslaget har inte ändrats i något mer väsentligt avseende, och inte ens Ove Rainer hade som sagt föreslagit att det totala antalet nämndemän som utses i kommuner och landsting skulle minskas.

Så vi kan nu konstatera att det hela var ett oblygt försök att förvirra debatten. Det var ett försök att sitta på flera stolar samtidigt, och det går som bekant inte.

Anf. 111 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Till frågan om representativiteten i de olika målen. Det var inte så att jag förtäckt försökte antyda att en begränsning av antalet tjänstgöringstillfällen bara skulle drabba nämndemän från vpk. Det är i och för sig en synpunkt som har funnits med i våra resonemang, men min fråga syftade faktiskt betydligt vidare.

Det är ju känt att i nämndemannakåren är olika befolknings- och socialgrupper underrepresenterade, grupper varifrån man utifrån en progressiv synpunkt skulle vilja se rekryteringen ökad. Det var från den utgångspunkten jag ställde min fråga. Om man minskar det totala antalet tjänstgöringstillfällen, måste inte då dessa underrepresenterade grupper indirekt drabbas? Eftersom i varje enskilt mål risken ökar för att de skall bli utestängda, måste väl det totala antal mål öka där dessa gruppers representanter inte är med.

Om det inte är så, får justitieministern förklara så att säga den statistisk-teoretiska bakgrunden till att jag eventuellt kan ha fel, men såvitt jag förstår blir det en mer eller mindre nödvändig konsekvens.

Sedan bara ytterligare en kommentar till budgetresonemangen. Det finns naturligtvis många småutgifter som det går att spara på och som man inte skall förakta. Om man sparar på många småutgifter, kan man få ihop i och för sig rätt ansemliga summor. Men problemet här är ju att det finns en viss motsättning mellan å ena sidan syftet att spara och å andra sidan det lika tungt vägande syftet att få en förbättrad rekrytering till nämndemannakåren.

Det senare är efter vad vi förstår oundvikligen sammankopplat med ekonomiska satsningar. Det har utskottsmajoriteten också indirekt framhållit i sin skrivning. I ett läge där man anser det vara angeläget att bredda rekryteringen och detta kostar en viss summa, tycker jag inte att besparingsmotivet bör anföras som mest vägande.

Vill vi ha en allsidigare rekrytering och betraktar det som väsentligt för rättstillämpningen, då får man också ta de få miljoner som det kostar.

Till sist vill jag säga att det är inte bara stora flöden ut ur statskassan som avgör hur stort budgetunderskottet är. Det är också stora flöden in, och det finns faktiskt en del grupper i samhället som har kommit ganska lindrigt undan i beskattningshänseende.

Anf. 112 SVEN MUNKE (m) replik:

Herr talman! Justitieministern efterlyste besparingar inom sitt område. Det finns stora besparingar att göra om man använder sig av strafföreläggandeinstitutet i mycket större utsträckning än vad som sker i dag.

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

Det förekommer mindre mål där brottet kan rendera upp till sex månaders fängelse men där man kan bedöma att sanktionen i stället blir böter. Jag tror att domarkåren och inte minst åklagarna borde få ett brev om att nu är det tid att använda strafföreläggande på ett annat sätt än hittills. Det är ganska meningslöst att kalla människor till domstol för småbrott som erkänts redan under polisförhören – de förlorar arbetsförtjänster, det blir minskad skatt, osv. Ändå skall de schavottera inför en rätt. Jag tycker också att fem nämndemän är för mycket i de fallen. Det förekommer i tingsrätterna att de säger: "Det är bara struntmål i dag." Då sitter de en hel dag och avgör sådana mål som är avklarade på kanske en kvart eller tjugo minuter, och det kostar pengar. Där finns det stora möjligheter att göra besparingar.

Anf. 113 Justitieminister OVE RAINER:

Herr talman! Svar på Jörn Svenssons fråga: Det är inte någon matematisk-statistisk analys som jag grundar de här bedömningarna på utan rent praktiska synpunkter. Det går nämligen till så, när man i tingsrätterna kallar nämndemän till olika mål, att man vänder sig till det urval man har, och då tvingas faktiskt de yrkesverksamma nämndemännen ofta säga nej därför att det blir för många tillfällen att sitta i rätten för dem med hänsyn till deras yrke. Om man minskar antalet tillfällen, vilket blir följderna av att man minskar antalet nämndemän, måste det ge större möjlighet för de yrkesverksamma att vara med, dvs. mindre risk för att de skall behöva säga nej. Naturligtvis kommer det att leda till – det måste vara en medveten konsekvens – att de icke yrkesverksamma, som är så klart överrepresenterade bland nämndemännen, i så fall kommer att bli mindre representerade. Det är en matematik grundad på det rent praktiska förfarandet.

Sedan vill jag till Sven Munke säga att jag mycket uppskattar att man från moderat håll nu är intresserad av att förenkla processen från polisundersökningar över åklagarnas undersökningar till domstolsförfarandet. Det har nämligen varit ett motstånd från moderat håll mot ingripanden av det slaget. Jag kan meddela Sven Munke att vi nu gör ingående överväganden i departementet om att återigen ta upp hela frågan om avkriminalisering ur olika aspekter, kanske framför allt när det gäller att ge ökade möjligheter till rapporteftergift på polisundersökningsstadiet, ökade möjligheter för åklagaren att lägga ned mål om bagatellartade förseelser och i sista hand ökade möjligheter för domstolarna att avvisa det slaget av mål. De övervägandena pågår f. n. mycket intensivt i departementet, och jag hoppas att de skall få stöd också från moderat håll, där man tidigare har åberopat rättssäkerhetsskäl emot sådana förändringar.

Anf. 114 JAN-ERIC VIRGIN (m):

Herr talman! Jag får här något sent efter den tidigare debatten återigen ta upp frågan om den övre åldersgränsen för nämndemannauppdrag, som finns under punkt 2.5 i regeringens proposition om underrätternas sammansättning.

Regeln om en övre åldersgräns på 70 år för nämndemän infördes 1963.

Sedan dess har frågan behandlats i utskott och kammare ett flertal gånger. Så sent som i december förra året behandlade konstitutionsutskottet en motion med krav på att den övre åldersgränsen för vissa uppdrag skulle slopas. Utskottet ansåg då att riksdagen inte skulle ta ställning i frågan utan att ha tagit del av resultatet av en pågående beredning.

I samband med justitieutskottets betänkande 1982/83:32 i fråga om åldersgräns för nämndemän har moderata samlingspartiet och folkpartiet reserverat sig till förmån för ett slopande av åldersgränsen vid 70 år. Moderaternas argument för denna ståndpunkt är många. Det viktigaste är att vi strävar efter ett samhälle med valfrihet.

Valfriheten skall naturligtvis också gälla de äldre. Åldrandet är, som Hans Petersson i Röstånga sade för en stund sedan, en individuell process som sker successivt, varför man inte kan fastslå någon speciell åldersgräns för när man blir gammal. Alla åldersgränser för olika slag av offentliga uppdrag bör avskaffas. I de olika lagstiftningsärenden där nämndemannafrågor har behandlats under senare år har betonats att lekmanamedverkan bör utövas av så många olika kategorier av medborgare som möjligt. Vidare har uttalats ett intresse av att nämndemännen skall besitta moget omdöme och allmän livserfarenhet.

Detta innebär att det finns väl grundad anledning att avskaffa 70-årsgränsen. När denna infördes 1963 var antalet pensionärer betydligt mindre än i dag. Gruppen ökar kraftigt de närmaste årtiondena, vilket gör att den kommer att utgöra en mycket stor procent av vår befolkning i framtiden. På grund av ändrade levnadsvillkor är dagens pensionärer, och kommer framtidens att vara, mer vitala och ungdomliga än vad som var fallet på våra förfäders tid. Vi bör se denna grupp människor som en resurs för vårt samhälle. Därför smärtar det mig när jag läser ett yttrande från en remissinstans i denna fråga, där det bl. a. står:

”Allmänt sett finns intet att erinra mot att även pensionärer får fortsätta att utveckla sig i olika hänseenden och att odla enskilda intressen. Därmed är emellertid inte sagt att de har något berättigat anspråk på att få delta i offentlig myndighetsutövning. Nämndemannauppdragen bör inte tillåtas få karaktär av något slutsteg i en politisk karriär eller som någon födkrok eller sysselsättning på äldre dar.”

Som motvikt till detta bedrävliga yttrande kan motsatt uppfattning i andra remissyttranden från både LO och Svenska kommunförbundet här framföras inför kammaren. Dessa förbund anser att huvudprincipen bör vara att inga övre åldersgränser skall finnas för offentliga uppdrag.

Justitieutskottet understryker i sina överväganden att det är angeläget att nämndemannakåren som helhet har en bred förankring i samhället. Det kan inte komma i fråga att utan tungt vägande skäl genom valbarhetsvillkor utesluta stora grupper av medborgare från att vara behöriga för sådant uppdrag. Trots detta anser tydligen majoriteten i utskottet – det hörde vi nyss av Eric Jönsson – att 70 års ålder är ett tungt vägande skäl för att en person måste lämna sin post som nämndeman. Vi moderater har en annan uppfattning.

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

Lekmannainflytandet garanterar i princip att domstolarnas avgöranden ligger i linje med allmänna rättsuppfattningar i vårt samhälle. En viktig förutsättning för detta är att nämndemannakåren är representativ för medborgarna i samhället. Valförsamlingarna – som har att utse nämndemän – skall ha frihet att utan ålderstänkande välja de män och kvinnor som de finner lämpliga som nämndemän. De kan på så sätt representera alla de skillnader i fråga om ålder, kön, yrkestillhörighet, politisk uppfattning m. m. som förekommer i vårt samhälle.

Herr talman! Om reservationen inte bifalls i denna kammare i dag hoppas jag att, om frågan så småningom återigen kommer att behandlas i kammaren på Helgeandsholmen, majoriteten av ledamöterna *då* anser vad vi här i dag yrkat i reservationen vara viktigt för framtiden.

Anf. 115 MARGARETA PALMQVIST (s):

Herr talman! I justitieutskottets betänkande nr 32 om underrätternas sammansättning m. m. behandlas förslag om att minska antalet nämndemän vid vissa mål och att nämndemän vid tingsrätten skall få individuell rösträtt.

Frågan om nämndemannakårens sammansättning har i och med föreliggande förslag fått förnyad aktualitet.

Den besparing av statsutgifter som förslaget innebär måste genomföras på ett sätt som inte äventyrar nämndemannainstitutionens möjligheter att tillföra yrkesdomarna kunskap och erfarenheter från olika samhällsområden.

Vårt samhälle har förändrats i många avseenden under de senaste åren. Inflyttning från andra länder, flyttning inom landet, strukturförändringar inom industri och offentlig verksamhet, ändrad fördelning av förvärvsarbete och förändrad hushållssammansättning är exempel på sådana företeelser.

Det är synnerligen önskvärt att yrkesdomarna tillförs kunskaper och erfarenheter ifrån olika håll i vårt förändrade samhälle. En bred kunskap bland nämndemännen om olika förhållanden i samhället måste bidra till ökad rättstrygghet för dem som skall dömas. Framför allt gäller detta människor med begränsade sociala, ekonomiska och kulturella resurser.

I vissa mål mot den som inte fyllt 21 år skall man företrädesvis anlita nämndemän med insikt och erfarenhet beträffande vård och fostran av ungdom. Men i det stora flertalet mål torde nämndemän anlitas utan hänsyn till speciella erfarenheter. Därför måste det vara angeläget att förbättra förutsättningarna för att vi skall få en så allsidigt sammansatt nämndemannakår som möjligt.

Nämndemännens medverkan vid domstolar innebär en ständig insyn i denna verksamhet av förtroendevalda lekmän. Detta ger förutsättningar för en levande debatt om vårt rättsväsende, vilket är av fundamentalt värde för demokratin och rättssäkerheten.

De förtroendevalda bör även av detta skäl kunna väljas på ett sätt som så långt det går återspeglar befolkningen i stort. Annars finns en risk att

debatten om rättsväsendet onödigt begränsas till vissa grupper.

Minskat antal nämndemän och införande av individuell rösträtt accentuerar också behovet av att nämndemannakåren i sin helhet har en allsidig sammansättning. Ju färre som skall delta i ett mål, desto svårare torde det vara att se till att gruppen får en allsidig sammansättning. Och desto viktigare blir det att kåren i sin helhet är representativ för befolkningen i stort.

Jag delar utskottets mening att det innebär otillräckliga åtgärder för att få en bättre rekrytering av nämndemän om man nöjer sig med vad som sägs i propositionen. De förbättrade tjänstgöringsförhållanden som minskat antal tjänstgöringstillfällen per nämndeman och år kommer att leda till och en uppmaning till nominerande och väljande organ om att lägga större vikt vid representativitet när man utser nämndemän räcker inte.

Uppmaningen blir knappast möjlig att följa, om inte de ekonomiska hindren för att kunna acceptera ett förtroendeuppdrag som nämndeman blir undanröjda.

Det är därför med glädje jag konstaterar att såväl utskottets majoritet som reservanterna förordar att regeringen skyndsamt skall pröva frågan om ersättning till nämndemän. Det är min tolkning när jag läser betänkandet. Men jag har svårt att förstå en sak i reservationen. Har inte den undersökning som riksdagen beställde 1979, och som det hänvisas till både i propositionen, i betänkandet och i motioner, visat på att en av orsakerna till att nämndemannakårens sammansättning skiljer sig så markant i vissa avseenden från befolkningen i stort är den låga ekonomiska ersättningen för uppdragen? Varför är det nödvändigt med en ytterligare genomlysning? Både majoritet och reservanter överlåter ju åt regeringen att forma ett förslag.

I och med att utskottet har tillstyrkt min motion nr 2282 utgår jag från att riksdagen – om den följer utskottets majoritet – har tagit ställning till frågan om kostnadsansvaret för ersättning till nämndemän. Det skall förbli en statlig angelägenhet. Det skall inte råda något tvivel om riksdagens tolkning av propositionen i detta avseende.

Domstolsväsendet är en statlig verksamhet. Staten har hela ansvaret för dess organisation och beslut om hur det skall bedrivas. Kommunerna har inget inflytande över detta. Därför är det självklart att staten skall svara för alla kostnader – även ersättning till de nämndemän som utses att delta i arbetet.

Med dessa ord vill jag yrka bifall till hemställan i justitieutskottets betänkande nr 32.

Anf. 116 ELVING ANDERSSON (c):

Herr talman! Nämndemannainstitutionen och lekmanamedverkan i den svenska rättsskipningen har uråldriga traditioner, och det råder i dag en bred enighet om att denna lekmanamedverkan är en omistlig tillgång för våra domstolar. Den största fördelen med denna medverkan är att den utgör en garanti för att domstolarnas bedömningar överensstämmer med den allmänna rättsuppfattningen i samhället. Nämndemännen bidrar också till

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

att medborgarnas förtroende för domstolarna och rättskipningen upprätthålls.

Det är därför av största vikt att nämndemannakåren har en allsidig sammansättning. Vid varje domstolsförhandling bör eftersträvas en sådan sammansättning av nämndemännen att de så långt som möjligt representerar ett tvärsnitt av allmänheten. Det är bl. a. med detta som bakgrund som vi från centerns sida går emot förslaget om en minskning av antalet nämndemän i tingsrätterna från nuvarande fem till tre. Detta har tidigare utförligt redovisats av Gunilla André.

När det gäller nämndemännen som kollektiv kan det konstateras att sammansättningen av detta inte motsvarar befolkningen i övrigt. Genomsnittsåldern är markant högre bland nämndemännen än bland befolkningen i övrigt. Nämndemannakåren är inte heller representativ i fråga om könsfördelningen, då kvinnorna är klart underrepresenterade. När det gäller yrkesbakgrund för nämndemännen kan noteras att industriarbetare är underrepresenterade, och vissa grupper av offentligt anställda är klart överrepresenterade. Åtgärder måste därför vidtas för att sammansättningen av nämndemannakåren skall bli mer representativ.

Justitieutskottet behandlade denna fråga bl. a. 1979. Utskottet fann då att frågan om ersättning till nämndemän och deras tjänstgöringsförhållanden borde undersökas närmare. Undersökningen borde i första hand avse nämndemannakårens sammansättning. Utskottet anförde att arbetet borde utmynna i förslag som kunde finnas erforderliga för att säkerställa en allsidig rekrytering. Vad utskottet anför om en översyn av nämndemännens tjänstgöringsförhållanden borde riksdagen som sin mening ge regeringen till känna. Riksdagen följde utskottets hemställan.

Regeringen beslutade 1980 att den av riksdagen begärda översynen skulle göras under ledning av en projektgrupp inom justitiedepartementet. Projektgruppen redovisade 1981 sitt arbete i en promemoria.

Det är beklagligt att den nuvarande regeringen tycks ta mycket lätt på dessa frågor, eftersom den nämnda projektgruppens rapport inte har föranlett någon annan åtgärd från regeringens sida än att departementschefen i propositionen uttalat att han ämnar följa frågan.

Utskottsmajoriteten uttalar sig därför för en höjning av nämndemannarvodena och ändrade ersättningsregler. Eric Jönsson sade här i kväll att han inte kunde bli klok på innehållet i reservation 4, där den här frågan tas upp. Han kunde inte få klart för sig huruvida vi var för eller emot en höjning av nämndemannarvodena. Men läser man reservationen ordentligt, framgår det ganska klart att vi i och för sig inte är emot en höjning av arvoden. Men innan vi tar ställning i sakfrågan, vill vi ha reda på vad det kostar. Ingen har kunnat redovisa vad den socialdemokratiska majoritetens skrivningar innebär för kostnader för statsverket.

Från vår sida är vi alltså i princip inte motståndare till höjda arvoden för nämndemännen, men vi menar att det vore felaktigt av riksdagen att fatta ett sådant beslut just nu, utan att ha bättre underlag för beslutet. Det finns alltså inga beräkningar som visar de samhällsekonomiska effekterna av ett sådant

här förslag. Vi vet alltså inte vad det kommer att kosta. Vi menar därför att det behövs en genomlysning av frågan om nämndemannaersättningen och dess betydelse för rekryteringen. En sådan undersökning bör då också innehålla en redovisning av de kostnadskonsekvenser för staten som olika tänkbara lösningar, inkl. en behövlig uppräknig av arvoden, kan medföra. Det är också mycket viktigt att den här undersökningen och översynen sker med stor skyndsamhet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 4 i utskottsbetänkandet.

Anf. 117 GÖREL BOHLIN (m):

Herr talman! Vi skall nu strax ta ställning till justitieutskottets betänkande 32 med anledning av propositionen om underrätternas sammansättning, förslag som innebär en radikal förändring i förhållande till vad som nu gäller.

För mindre än två decennier sedan var det vanligt med nio nämndemän i tingsrätten. I dag har vi fem. Före 1971, då antalet nämndemän ändrades till fem, provades en tid tre. Detta ändrades på grund av gjorda erfarenheter, men det är att märka, att då propositionen framlades, innehöll den förslag om fyrmannanämnd, vilket utskottet ändrade till fem med hänvisning till gjorda erfarenheter.

Från alla partier brukar framhållas betydelsen av ett förtroendemannainflytande, inte minst från socialdemokratiskt håll. Från alla partier har det också ordats om den stora betydelsen av ett representativt lekmannainflytande i domstolarna, senast vid införandet av nämndemannamedverkan i hovrätt och kammarrätt – en representativitet såväl i fråga om ålder och kön som i fråga om politisk hemvist. Det har också rått enighet om värdet av lekmannainflytandet från allmänt demokratiska synpunkter, som stöd för ställningstagande vid dom, för spridning av kännedom om hur domstolarna fungerar och för skapande av förtroende hos allmänheten för rättsväsendet. Nämndemännens medverkan är av stort värde för den folkliga förankringen och utgör en garanti för att domstolarnas avgöranden ligger i linje med den allmänna rättsuppfattningen i samhället.

Det förslag som nu presenteras går bl. a. ut på en minskning av antalet nämndemän i många av tingsrätternas ärenden, och som ett slags kompensation för det minskade allmänna inflytande som då uppstår skall de tre som skall ersätta de fem ges individuell rösträtt. Härigenom blir ond sak värre.

Man minskar det folkliga inflytandet. Man försämrar representativiteten. Men den lilla skaran nämndemän ges så stark ställning, att den trots brist på juridisk utbildning tämligen lätt kan rösta ned yrkesdomaren.

Den jämförelse med hovrätt som justitieministern gjorde är inte adekvat. Det är säkert betydligt lättare i hovrätt, med tre juristdomare och två nämndemän, att vid den första överläggningen dra upp hållbara riktlinjer för en doms utformning än vad det är i tingsrätt, med en juristdomare och tre nämndemän.

Detta är ett dåligt förslag. Det är slarvigt, illa genomtänkt och dessutom

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

inte förankrat. Ursprunget till propositionen är en departementspromemoria som utsattes för häftig kritik, inte minst ur rättssäkerhetssynpunkt.

Motivet för förslaget är inte heller betingat av omsorg om rättssäkerheten, utan av besparingsskäl – utskottets talesman sade att detta var huvudskälet. I och för sig är det ett viktigt skäl, men det har inte gjorts någon analys av den eventuella besparingseffekten, och de flesta opponenter som hört av sig – i tidsningsartiklar, brev, remissvar etc. – har starkt tvivlat på besparingseffekten. Snarare, menar många, blir det i stället dyrare, t. ex. genom höjda arvoden, vilket ju också utskottet uttalat sig för, mer omfattande och fördjupad utbildning, mer invecklat förfarande vid komponerande av nämndemannagrupperna och vid omröstningar samt inte minst genom risk för ökat överklagande.

Låt oss titta närmare på effekterna av förslaget!

Med ett bibehållet totalantal för nu valda nämndemän men med minskat antal tjänstgöringstillfällen minskar varje nämndemans erfarenhet.

Med ett proportionsvis minskat antal nämndemän ges inte lika stort utrymme som nu för samhällsintresserade medborgare att medverka i den del av den demokratiska processen som dömande i tingsrätt innebär.

Ett minskat antal nämndemän i varje nämnd reducerar proportionsvis de värdefulla synpunkter som fem nämndemän kan tillföra diskussionen.

Den nuvarande möjligheten att få en allsidigt sammansatt nämnd – en nämnd bestående av både män och kvinnor, äldre och yngre, och människor som representerar olika politiska partier – minskar. Risk finns att nämnden i känsliga mål kan få en så ensidig sammansättning, att det ger upphov till massmediala och politiska spekulationer, som kan leda till minskat förtroende för tingsrätterna och för rättsväsendet i allmänhet.

Jag kan i sammanhanget inte underlåta att påminna om den nämndemannatillsättning i Timrå för några år sedan som väckte ett sådant uppscende och som gav upphov till att begreppet "Timråkrati" myntades.

En av de bärande tankarna bakom nämndemannainstitutionen är att det allmänna rättsmedvetandet hos vanliga förnuftiga medborgare skall komma till allsidigt uttryck vid domstolsöverläggningen. Då måste representativitet skapas genom viss bredd.

I svårare mål är tre nämndemän ett klart otillräckligt antal. Men våra fall kanske inte alltid kan urskiljas i förväg, och det kan också hävdas att andra mål än s. k. svåra brottsmål kan visa sig innehålla mycket stora problem. Inte minst kan det gälla t. ex. påföljdsavvägningen. För en tidigare ostraffad person kan t. ex. ett kortare fängelsestraff för ett medelsvårt brott te sig svårare än vad t. ex. ett tvåårigt fängelsestraff för ett svårt brott gör för en återfallsbrottsling.

Sannolikt kan man befara sämre kvalitet i avgörandena, särskilt vid individuell rösträtt för nämndemän, som tillsammans kan överklaga juristdomaren och en nämndeman.

Med individuell rösträtt för nämndemän försvagas yrkesdomarens ställning, varigenom hans utbildning och erfarenhet kommer mindre till sin rätt. Utöver den kvalitetssänkning som detta kan innebära och som troligen leder

till fler överklaganden och fördyring i högre instans, kan detta få särskild betydelse i mål som får stor uppmärksamhet i massmedia. Yrkesdomaren torde vara mindre motaglig för sådan påverkan än nämnden.

Med individuell rösträtt blir överläggningar till dom extra tidskrävande, eftersom omröstningsreglerna är besvärliga att tillämpa. Nämndemännens ökade ansvar för domens avfattning kan komma att tynga förfarandet, och det blir säkert större behov av särskilda sammanträden för överläggning om avfattning av dom.

De organisatoriska problem som förslaget alltså innebär leder till tidsspillan och byråkrati.

Det här illa genomtänkta förslaget till "reform", detta dåligt förankrade förslag, som fått så mycken kritik och som enligt min uppfattning leder till sämre förtroende för rättsväsendet, sämre rättssäkerhet och troligen till högre kostnader, bl. a. genom en förskjutning av rättskipningens tyngdpunkt i brottmål mot hovrätt, borde dras tillbaka.

Herr talman! I min motion nr 2279 har jag yrkat avslag på hela proposition 126. Det tycker jag förslaget är värt. Men eftersom de reservationer som gjorts i utskottet av företrädarna för moderata samlingspartiet, centern och folkpartiet är till förmån för avslag på huvudpunkterna, nämligen på förslaget om minskat antal nämndemän i tingsrätt och på förslaget om individuell rösträtt, så nöjer jag mig med att yrka bifall till reservationerna 1, 3, 4 och 5.

Anf. 118 GUNILLA ANDRÉ (c):

Herr talman! När det gäller frågan om antalet nämndemän i underrätt har kommunisterna under årens lopp haft olika uppfattningar. Man kan med fog tala om dubbla budskap. Årets budskap var tidigare att de biträdde regeringsförslaget, dvs. en minskning från fem till tre. Vpk-motionen behandlas i detta betänkande och stöder således den socialdemokratiska majoriteten.

Nu har Jörn Svensson pläderat varmt för en annan linje: fem nämndemän med individuell rösträtt. Jag utgår från att det är ett uppriktigt engagemang i sakfrågan och inte taktiskt betingat. Jag vill inte, som Jörn Svensson gjorde i sitt första inlägg i denna debatt, beskylla andra partier för att använda täckmantel, dvs. något som tjänar till att dölja brottsligt eller förkastligt förehavande. I centern är vi mycket angelägna om att nuvarande lekman-nainflytande inte minskas. Eftersom vi noterat att det i riksdagen uppenbarligen finns en majoritet för fem nämndemän, kommer vi att stödja en återremiss. Vi kommer därvid att i utskottet verka för att betänkandet får en sådan utformning att också denna majoritet kan komma till uttryck vid kammarens omröstning. Jag utgår från att vpk i detta läge kommer att stå fast vid sin ståndpunkt om fem nämndemän.

Om kravet på återremiss skulle falla, kommer vi redan i dag att få se vilket värde vpk fäster vid lekmannainslaget i rättstillämpningen. Även i detta fall har ju vpk möjlighet att biträda ett förslag som ger fem nämndemän. Det kan väl inte vara så att frågan om individuell rösträtt eller inte för vpk är så

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

grundläggande att vpk:s riksdagsledamöter i en eventuell slutvotering i dag är beredda att offra två nämndemän?

Anf. 119 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Till parlamentarisk verksamhet hör naturligtvis parlamentarisk taktik – det är oundvikligt. Men man skall inte vara så taktisk att man fullständigt villar bort sig från de större sammanhangen. Vi från vpk har inte för ett ögonblick dolt att vi anser att den här frågan är mycket svår. Vi har vägt för och emot. Många olika argument har framförts under diskussionerna i vår grupp. På flera punkter är vi inte helt på det klara med vilka konsekvenser de enskilda delarna, speciellt när det gäller antalet nämndemän, till syvende og sist får. Det beror på många andra omständigheter. Det är villkorat av hur man ställer sig till andra delar av förslaget.

Vi har emellertid försökt så gott vi har kunnat och sagt ungefär så här: Vår kriminalpolitiska syn är för en humanare straffutmätning och ett ökat lekmannainflytande i kombination med varandra. Däremot är den inte för ett ökat lekmannainflytande, om det leder till en mer reaktionär straffutmätning. Vi vill alltså ha bägge dessa ting och en progressiv utveckling av domstols- och rättsväsendet. Med den utgångspunkten har vi försökt värdera denna reform och dess olika verkningar.

Det finns dock fortfarande oklara punkter och vissa motsägelser som gör att vi inte vet hur reformen kommer att utfalla. Detta har vi öppet redovisat. I det avseendet är vi därför mycket ärligare än vad ni övriga är. Ni säger å ena sidan att ni är för ett ökat lekmannainflytande. Å andra sidan är ni motståndare till att ge lekmanrepresentanterna individuell rösträtt och den vägen öka deras inflytande. Dessa ståndpunkter strider ju mot varandra. Den krassa bakgrunden är att ni inte vill ha de kriminalpolitiskt progressiva verkningarna av detta slags reform av rättsväsendet. Men det redovisar ni inte öppet, och därför står ni där med alla era motsägelser, som ni döljer under en täckmantel.

Jag tycker inte att man skall behöva undervisa en så erfaren parlamentariker som Gunilla André i det faktiska förhållande som många gånger uppträder i beslutssituationer i denna kammare, nämligen att en genom beslut vidtagen förändring kan få olika verkningar, beroende på det sammanhang i vilken den i övrigt ingår. Om man minskade antalet tjänstgörande nämndemän i varje mål utan att vidta andra åtgärder, t. ex. stärka deras ställning med avseende på rösträtt, skulle det givetvis vara entydigt negativt. Men om man tar hänsyn till bägge dessa faktorer, ter sig saken något annorlunda. Det kan alltså leda till att man måste värdera ett visst avsnitt i beslutet på ett annat sätt än man skulle ha gjort om det hade förekommit i ett annat sammanhang. Det är en både enkel och naturlig ordning.

Anf. 120 GUNILLA ANDRÉ (c):

Herr talman! Jörn Svensson blev ganska mångordig, men jag kan förstå honom. Det kan inte vara lätt att förklara vpk:s ställningstagande. Givetvis anser jag i likhet med Jörn Svensson att man inte skall vara så taktisk att man villar bort sig.

Kvar står att vi vid omröstningen får se huruvida vpk anser att frågan om individuell rösträtt är så grundläggande att man i en eventuell slutvotering i dag är beredd att offra två nämndemän.

Anf. 121 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Jag vet inte om jag var speciellt mångordig. Jag använde tre minuter för mitt inlägg, vilket motsvarar tillåten repliktid. Därför var jag inte mångordigare än talare som begär och utnyttjar tre minuters replik.

Vpk vill stärka lekmannainflytandet på de olika sätt som det är möjligt. Därför kommer vi att rösta för den kombination av förslag som på bästa sätt främjar det syftet. Vi skulle ha velat rösta på en kombination som inneburit såväl individuell rösträtt som ett bibehållande av fem nämndemän. Men ni inom borgerligheten, f. ö. tillsammans med socialdemokraterna, har sett till att betänkandet har utformats på ett sätt som gör att det inte går. Det skulle nämligen ha förutsatt två olika punkter under avsnittet i fråga. Den möjligheten har ni berövat oss. Det är ni som helt och hållet bär skulden till situationen – kanske för att ni inte riktigt har förstått den parlamentariska taktikens möjligheter. Hade ni gjort det, så hade ni utformat det hela på ett annat sätt.

Vad ni nu vill med att baka ihop de två olika avsnitten är att tvinga vpk in mellan kvarnstenarna – att vi skall välja mellan pest och kolera. Men den valsituationen, kan jag säga till Gunilla André, försätter vi oss inte i. Vi låter aldrig pressa oss mot väggen av andra på det sättet, utan vi röstar på det som stämmer med vår övertygelse. Sedan får herrskapet i övrigt göra upp sina inbördes tvister.

Vi röstar framför allt inte med dem i den här debatten vilkas avsikter vi misstror, eftersom vi ser att de å ena sidan angriper regeringen med utgångspunkt i att regeringen skulle vilja minska lekmannainflytandet, och å andra sidan motsätter sig rösträttsbestämmelser som skulle förstärka detta lekmannainflytande. Det är en motsägelse som ni aldrig klarar ut. Därför misstror vi er, och därför kan vi inte rösta på er reservation.

Överläggningen var härmed avslutad.*

Anf. 122 TREDJE VICE TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera justitiekottets betänkande 33 om anslag till särskild polisverksamhet m. m.

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Underrätternas
sammansättning
m. m.*

* Voteringen redovisas efter debatten om JuU 37.

Onsdagen den
18 maj 1983.

*Anslag till särskild
polisverksamhet
m. m.*

Anf. 123 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! I justitieutskottets betänkande nr 33 behandlas anslagen till säkerhetspolisens verksamhet och också vpk-motionen 1757. I motionen kräver vi att den del av säkerhetspolisens verksamhet som innebär registrering och rapportering av politisk verksamhet snarast upplöses. Vi kräver också att en parlamentarisk utredning tillsätts med representation från alla de fem riksdagspartierna med uppdrag att granska säkerhetspolisens verksamhet.

Vi har i år inte lagt fram något krav om en nedskärning av säpos budget. Det beror inte på att vi anser att budgeten i år är tillfredsställande, utan det beror framför allt på att det är svårt, med den knapphändiga information som ges i budgetpropositionen, att göra en vettig bedömning av budgeten. Vi vet alltså inte hur mycket av budgeten som går till registrering och rapportering av politisk verksamhet. Vi vet inte heller vad som eventuellt i övrigt kan skäras ned i budgeten. Det som anges i budgetpropositionen är en klumpsumma.

Vad som dock är helt klart i vad gäller budgeten är ju att ett bifall till vart krav om en nedskärning av verksamheten skulle innebära besparingar. Här har alltså Ove Rainer en av sina i den förra debatten efterlysta besparingar.

Vpk har under en rad år ställt krav här i riksdagen dels om en ökad parlamentarisk insyn i säpos verksamhet, dels om att åsiktsregistreringen skall upphöra. Och så gott som varje år har vi kunnat peka på aktuella fall där säpos verksamhet varit föremål för debatt. De med jämna mellanrum återkommande skandalerna, där säpo på ett eller annat sätt är inblandat, understryker verkligen det krav vi ställer i motionen om en parlamentarisk utredning för att granska säpos verksamhet.

Det här året är det händelser inom Sveriges Radio som gjort att säkerhetspolisens verksamhet återigen debatterats i massmedia. Jag skall inte gå in närmare på detta ärende, men jag vill gärna citera vad justitieministern sade i Dagens Nyheter den 22 januari med anledning av just Sveriges Radio-affären:

”Det sätt som Säpo arbetar på – med mycket hemligt material – skapar underlag för misstro. Det gäller att finna former för hur insynen kan förbättras, utan att arbetet för den skall försvåras.”

Tyvärr följer justitieministern inte upp detta uttalande i konkret handling. I det pressmeddelande som getts ut om regeringens åtgärder i anledning av den översyn som gjordes efter Sveriges Radio-affären nämns inte något om hur insynen skall förbättras. Jag beklagar det. Alltmer talar ju för att det finns behov av den typ av utredning som vi föreslår i motionen.

Låt mig sedan gå över till utskottets behandling av vår motion.

När det gäller kravet på att säpos registrering och rapportering av politisk verksamhet skall upphöra, säger utskottet att något nytt inte har inträffat sedan föregående gång kravet behandlades och avstyrker därför motionen.

Det är ett förvånande men löst uttalande i en så allvarlig fråga. Vpk anser att denna verksamhet skall upphöra. Det anser tydligen inte utskottet.

Vårt krav på en parlamentarisk översyn avstyrks också för jag tror fjärde gången med samma motivering. Motiveringen är att man nyligen har reformerat säkerhetspolisens verksamhet och att juristkommissionen i fallet Bergling har föreslagit att omorganisationen inom några år borde bli föremål för en förutsättningslös utvärdering. Detta föreslog juristkommissionen 1980, och det har faktiskt gått några år sedan dess. Har det blivit någon förutsättningslös utredning? Det håller inte att hänvisa till detta förslag för att avslå kraven i vår motion.

Jag hoppas att utskottets företrädare här i kammaren kan komma fram med de verkliga motiven. Antingen tycker utskottets ledamöter att säpos verksamhet behöver ses över, och då borde det ligga nära till hands att bifalla vår motion, eller också tycker man det inte – och det är i så fall mycket märkligt, med tanke på alla de skandaler som jag talade om tidigare. Det går alltså inte att hur länge som helst hänga upp ett avlagsyrkande på en eventuell framtida översyn. Det behövs en parlamentariskt sammansatt kommitté som ser över säpos verksamhet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till vpk-motionen 1757.

Anf. 124 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av motion 1745, väckt av en rad moderater från olika delar av vårt land. Motionen tas upp i justitieutskottets betänkande nr 33, som kammaren just nu behandlar. Betänkandet berör bl. a. särskild polisverksamhet för hindrande och uppdagande av brott mot rikets säkerhet m. m.

Motionen tar upp just möjligheten att beivra brott mot vårt lands säkerhet. Vårt försvar utsätts ständigt för andra länders intresse. Under de senaste åren har vi kunnat konstatera att det vid upprepade tillfällen förelegat starka misstankar om spioneri mot vårt land. Ubåtsbesöket i Gåsefjärden, på svenskt säkerhetsområde, är en av de mest flagranta överträdelser vi har upplevt. Vidare har vi de säkra bevisen på ubåtsbesök i Hårsfjärden i höstas samt nu senast utanför Sundsvall, som tyder på ökat intresse för det svenska området.

I skuggan av de kränkande handlingar som vårt lands kuster har utsatts för, kan konstateras att det även till lands har funnits fall av misstänkt spioneri mot vårt försvar och dess anläggningar. I samband med militära övningar har konstaterats att främmande fordon uppehållit sig inom områden där de inte haft anledning att hålla till. Vissa "fiskebåtar" till havs verkar särskilt närgångna och intresserade då svenska försvaret övar, "utländska nöjessegelare" med stort intresse för våra hamnar observeras ofta sommartid osv. I uppmärksammade spionerimål har konstaterats att vägar i närheten av hemliga anläggningar m. m. prickats ut. Detta är av allt att döma ingen tillfällighet utan snarare ett systematiskt tillvägagångssätt i syfte att kartlägga det svenska försvaret.

Många inom försvaret känner stark oro för den här utvecklingen. Men

Nr 149

**Onsdagen den
18 maj 1983**

*Anslag till särskild
polisverksamhet
m. m.*

Onsdagen den
18 maj 1983

*Anslag till särskild
polisverksamhet
m. m.*

mest oroande är att man inte kunnat beivra vad många uppfattat som mycket klara brott mot rikets säkerhet. Överbefälhavaren har också tidigare föreslagit ändringar i rättegångsreglerna för att lagföring av brott mot rikets säkerhet skulle kunna underlättas i vissa fall. Bakgrunden tycks vara att försvarsmakten av säkerhetsskäl kan se sig förhindrad att lämna ut handlingar som är av betydelse för att ett misstänkt brott skall kunna styrkas. Detta bekräftas också i betänkandet genom det överbefälhavaren har sagt.

Det har inträffat att för spioneri starkt misstänkta utländska medborgare friats från spionerimisstankar. Militärt ansvariga har uttalat sin förvåning över vissa domslut och betecknat dem som häpnadsväckande. Dessa domar måste verka demoraliserande på försvarsmakten, och hur skall man t. ex. kunna få unga värnpliktiga att känna motivation när sådant här sker? Människor sysselsatta inom såväl det fasta som det frivilliga försvaret känner stark oro. De frågar sig om deras arbete inom försvaret är meningsfullt, t. ex. de insatser som görs när man anmäler händelser som verkar misstänkta. Det synes oss mycket angeläget att den översyn av brottsbalkens bestämmelser om spioneri och andra brott mot just rikets säkerhet som skett, eller sker, snarast leder till nödvändiga förändringar i här berörda rättegångsregler.

Vårt försvar måste kunna klara sina uppgifter även i framtiden. Försvarsanläggningarna måste vara väl skyddade och säkra. Att trygga freden, vårt folks möjligheter att bevara oberoendet och utvecklingen av vårt land i frihet är en stor uppgift. Försvaret måste också i fortsättningen vara en stabiliserande faktor mellan väst och öst när det gäller freden i Norden och i vår övriga omvärld. En skärpning av lagar och förordningar i avsikt att förhindra och beivra olovlig underrättelseverksamhet är nödvändig, om tilltron till vårt försvars möjligheter skall bestå. Människors vaksamhet och beslutsamhet på detta område är en förutsättning för svenska folkets framtida frihet och oberoende.

Herr talman! Utskottet har avstyrkt motionskravet innebärande att regeringen skulle komma med förslag till ändringar och skärpta regler i vad gäller lagföring av brott mot rikets säkerhet, under motiveringen att frågorna redan uppmärksammas i regeringskansliet och att de f. n. övervägs av rättegångsutredningen. Utskottet anser dock att motionsspörsmålet gäller frågor av stor betydelse.

Herr talman! Jag får låta mig nöja med detta – men skulle ändå vilja fråga någon från utskottet: När beräknas rättegångsutredningen komma med ett förslag i ärendet? Jag har inget särskilt yrkande.

Anf. 125 ARNE NYGREN (s):

Herr talman! Det är nu tolfte året i rad som riksdagen har att behandla motioner som rör säkerhetspolisens verksamhet. Motionärernas krav har i stort sett varit desamma år efter år: man har begärt att den del av säkerhetspolisens organisation som man säger innebär registrering och rapportering av politisk verksamhet snarast skall upplösas. Argumenten för de kraven har också varit i stort sett desamma som Marie-Ann Johansson nyss har anfört.

Justitieutskottet har vissa år ägnat motionskraven mera ingående behandling. Så gjorde vi i betänkandet nr 3 till 1979/80 års riksmöte. Där redovisade utskottet den polisiära säkerhetstjänstens organisation och verksamhetsområde. I år har vi i ett mera normalt betänkande, i vad gäller omfånget, bl. a. hänvisat till betänkandet från 1979/80.

Sedan fjolårets behandling av motionskravet anser vi i utskottet inte att någonting har inträffat som skulle föranleda ett annat ställningstagande än det vi kom fram till i fjol.

I samma motion begär man också att en parlamentarisk utredning skall tillsättas, med samtliga fem riksdagspartierna representerade och med uppgift att granska säkerhetspolisens verksamhet.

Även den frågan är känd sedan tidigare års behandlingar här i kammaren. Även när det gäller det kravet ägnade justitieutskottet frågan en mera grundlig genomgång i det tidigare nämnda betänkandet från 1979/80. I det betänkandet och i ytterligare några betänkanden från utskottet under senare år har riksdagen fått redovisning av en del reformer i organisationen som har genomförts vid säkerhetspolisens under senare tid. Den nya organisationen har nu börjat tillämpas. I ett betänkande 1981/82:38 redovisade utskottet att ett översynsarbete rörande frågan om personalkungörelsen övervägdes. Det arbetet har nu kommit så långt att det befinner sig i slutskedet.

Utskottet har i år inte funnit anledning att kräva någon ytterligare åtgärd när det gäller säkerhetspolisens verksamhet. Utskottet avstyrker därför motionskravet också i den här delen.

I motion 1745 från ett antal moderater vill motionärerna att riksdagen skall begära förslag till ändringar och skärpningar i fråga om lagföring av brott mot rikets säkerhet. Motivet för motionskravet är bl. a. att det inom försvaret förekommer en oro inför främmande maktens intresse för det svenska försvaret.

En framställning av ungefär samma slag hade gjorts i fjol – alltså innan motionen skrevs – direkt till regeringen från överbefälhavaren. Han begärde då bl. a. ändring i sekretesslagen. Denna överbefälhavarens framställning har regeringen sedan överlämnat till rättegångsutredningen, och frågan har alltså på det sättet uppmärksamats i regeringskansliet. Utskottet finner ingen anledning att föreslå någon riksdagens åtgärd i den frågan och avstyrker därför bifall till motionen.

På den direkta frågan när rättegångsutredningen skall kunna vara färdig med sitt ställningstagande i det här fallet får jag göra motionärerna besvikna. Jag kan inte ge något besked om det.

Med detta, herr talman, föreslår jag bifall till justitieutskottets hemställan i betänkande 33 på samtliga punkter.

Anf. 126 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Arne Nygren återupprepade i stort sett vad som redan finns att läsa i utskottets betänkande. Jag vill ta upp litet mer kring de frågor vi har motionerat om.

Frågorna om politisk registrering och rapportering har, säger Arne

Nr 149

**Onsdagen den
18 maj 1983**

*Anslag till särskild
polisverksamhet
m. m.*

Onsdagen den
18 maj 1983

*Anslag till särskild
polisverksamhet
m. m.*

Nygren, behandlats utförligare av utskottet vissa år. Det är i och för sig riktigt. Men det sägs alltid att detta inte förekommer, att det är förbjudet. Jag vill gärna citera Dagens Nyheter den 15 mars i år, där man kunde läsa följande:

"På tal om åsiktsregistrering försäkrar rikspolischefen att sådant numera inte förekommer. När han tillträdde 1978 vidtogs nämligen en rensning i registren.

Konstigt, redan åren kring 1970 rensades ju alla redan då förbjudna åsiktsregister --- enligt vad statsmakterna tidigare har försäkrat. Vem smugglar ständigt in i registren dessa nya olycksfall i arbetet?"

Ja, det kan man sannerligen fråga sig. Jag är inte övertygad av de försäkringar som har gjorts om att det inte förekommer någon registrering, och jag är inte övertygad om att utskottet har den insyn som skulle behövas för att dess ledamöter skulle kunna vara säkra på detta.

Jag tycker vidare att utskottets ställningstagande till vårt andra krav - kravet på utredning - nästan bekräftar vad som kan misstänkas. Om säpos verksamhet inte tål att granskas av en allsidigt sammansatt utredning är det avslöjande! Det borde vara dags för en sådan utredning. Bl. a. har under det här året inträffat händelser som har föranlett justitieministern att gå in och granska säpos verksamhet. Borde inte också vi här i riksdagen se till att vi nu får en utredning och en allsidig belysning av säpos verksamhet?

När utskottet nu hänvisar till en eventuell översyn innebär det att utskottets ledamöter inte själva tar ställning. Antingen vill ni ha en utredning, och då bifaller ni vår motion. Eller också tycker ni att det är bra som det är. Men det föreliggande yrkandet innebär att ni gömmer er bakom något som kanske inte kommer att bli av.

Anf. 127 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! Arne Nygren kunde tyvärr inte ge besked om när man bedömer att rättegångsutredningen skall kunna komma med förslag i det här ärendet. Detta är en mycket viktig och angelägen fråga, inte minst med tanke på det spioneri som vi vet förekommer. Väldigt många människor som arbetar inom försvaret och i de frivilliga försvarsorganisationerna känner stor oro och är många gånger missnöjda med att man inte åstadkommer någonting på detta område. Därför är det mycket angeläget att man om möjligt söker komma fram till förslag och lösningar så snart det över huvud taget kan gå. Inte minst det som har hänt på senare år föranleder oss att kräva att man skyndar på.

Vi moderater kommer att uppmärksamt följa frågans utveckling framöver. Det är vårt lands säkerhet det gäller, och också vårt folks förtroende för vårt försvars möjligheter att klara sina uppgifter. Jag hoppas att man i regeringen och utskottet kommer att försöka skynda på behandlingen så att man snart kan komma fram till bättre lösningar.

Anf. 128 ARNE NYGREN (s):

Herr talman! Marie-Ann Johansson beklagade att jag höll mig till de argument som vi redovisat i betänkandet. Vi brukar ju göra så att vi framför argumenten skriftligt och sedan utvecklar dem här. Marie-Ann Johansson menar tydligen att vi skulle här ha diskuterat också någonting som stått i Dagens Nyheter någon gång. Men det är inte vanligt att sådant utgör underlag för diskussioner som har med utskottsbetänkanden att göra.

Sedan tog Marie-Ann Johansson upp frågan om att det skulle ha skett utrensningar i registret och att rikspolischefen skulle ha nämnt om det. Jag kan då säga att sådana utrensningar görs årligen, inte bara de år då vi växlar rikspolischefer. Det beskedet har vi fått när vi besökt rikspolisstyrelsen. Sådana besök gör vi med jämna mellanrum för att hålla oss informerade i den fråga som vi nu diskuterar. Dessutom vet ju Marie-Ann Johansson att vi har parlamentariker i rikspolisstyrelsen som har en möjlighet att tränga in i de här frågorna. Jag tror att de också gör det på ett riktigt sätt.

Till Ingvar Eriksson vill jag säga att motionen tar upp en fråga som redan innan motionen skrevs hade aktualiserats av överbefälhavaren. Han var alltså ute tidigare. Jag är helt övertygad om att utredningen kommer att behandla frågan med största skyndsamhet.

Anf. 129 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Arne Nygren missförstod mig faktiskt när jag talade om att han höll sig till utskottsbetänkandet. Jag hade ställt en fråga i mitt första anförande. Jag vill få reda på utskottets syn på det här med en utredning. Man hänvisar ju hela tiden till att en översyn snart skall genomföras. Därför behövs inte den utredning som vi vill ha, sägs det. Jag vill då veta hur man ser på det hela: Vill man ha en utredning eller inte? Jag fick alltså inte svar på det.

När det sedan gäller registren görs det tydligen utrensningar årligen, och detta med politisk registrering missbrukas tydligen också årligen.

Sedan hänvisade Arne Nygren till att det finns parlamentariker i rikspolisstyrelsen som har insyn. Nu visade väl de händelser kring Sveriges Radio som jag refererade till i mitt huvudanförande att man kanske inte har den insyn som man skulle behöva. Bl. a. gjorde justitieministern efter dessa händelser en översyn, som faktiskt medförde att han kom fram till att vissa frågor inte var så bra skötta inom säpo och att vissa förändringar borde göras. Nog behövs det utredningar och en översyn så att man får en större helhet än om man bara följer verksamheten från en styrelse såsom rikspolisstyrelsen.

Anf. 130 BERTIL LIDGARD (m):

Herr talman! Jag är en av de parlamentariker som Arne Nygren hänvisade till som sitter i rikspolisstyrelsen. Jag har rådgjort med en kollega, som också sitter i rikspolisstyrelsen. Vi är överens om att jag inte gör mig skyldig till någon indiskretion, om jag talar om för Marie-Ann Johansson att vi från den parlamentariska sidan för några månader sedan tog upp frågan om en

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Anslag till särskild
polisverksamhet
m. m.*

Onsdagen den
18 maj 1983

*Anslag till särskild
polisverksamhet
m. m.*

översyn med anledning av vad som hade sagts av juristkommissionen. Vi fick då en redogörelse för hur långt man hade kommit i arbetet med denna omorganisation. Om den inte var precis nätt och jämnt färdig, hade den i varje fall inte varit i full kraft mer än några månader. I det läget ansåg vi det inte lämpligt att begära en översyn omedelbart. Vi har emellertid ögonen på saken. När organisationen har fått sin form, är vi beredda att ta upp kravet på en översyn. På den punkten råder det för övrigt inga motsättningar inom rikspolisstyrelsen.

En annan fråga som Marie-Ann Johansson tog upp var frågan om årliga utrensningar ur de påstådda registren. De behöver inte tvunget bero på att man har registrerat någon som man inte får registrera. Registeruppgifter blir faktiskt gamla och out of date så att man inte har någon användning för dem längre. Det är klart att folk då inte skall finnas kvar i registren. Såvitt vi kan bedöma – all mänsklighet är ju litet svag i detta sammanhang – med de möjligheter vi har att ta del av vad som händer sker inte den typ av registrering som Marie-Ann Johansson antydde.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammararens förhandlingar.

Anf. 131 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Då fick jag en förklaring på hur man har kunnat hänvisa till den översyn som juristkommissionen har föreslagit i flera år. Det har tydligen tagit tid att genomföra omorganisationen. Det har tagit ganska många år, och det är tydligen först sedan den är fullt genomförd som det skall gå några år innan man gör översynen.

Bättre sent än aldrig, i och för sig. Jag vet att vi inte kommer att vinna kammararens majoritet för vårt krav i dag, även om vi kommer att votera om det. Men vad man kan fråga är hur sammansättningen blir i denna översyn. Jag hoppas att det blir en parlamentarisk fempartikommitté.

När det gäller utrensningar ur registren vill jag säga att det inte är nödvändigt att ha gjort olagliga registreringar för att man skall rensa ut. Det förstår också jag. Bertil Lidgard menar att det såvitt han kan bedöma inte sker någon sådan registrering. Jag har ingen anledning att misstro Bertil Lidgard. Men jag har anledning att tvivla på att sådan insyn förekommer som skulle behövas för att man verkligen skulle vara säker på att det inte sker några olagliga registreringar.

Anf. 132 BERTIL LIDGARD (m):

Herr talman! Skulle riksdagen ha den insyn som Marie-Ann Johansson efterlyser, skulle vi ha någon ledamot som hade ständig jour inom rikspolisstyrelsen och följde varje registrering.

Vad vi kan göra och vad justitiekanslern kan göra är stickprovsundersökningar, från hans sida i större utsträckning än vi kan göra vid våra tillfälliga besök på avdelningarna.

Anf. 133 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Ja, det skulle kanske behövas en sådan jour i och för sig. Tyvärr är det väl praktiskt ogenomförbart.

Överläggningen var härmed avslutad.*

Anf. 134 ANDRE VICE TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera justitieutskottets betänkande 37 om ändringar i narkotikastrafflagen m. m.

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

Ändringar i narkotikastrafflagen m. m.

Anf. 135 KARIN SÖDER (c):

Herr talman! Det ärende vi nu går att behandla rör utomordentligt allvarliga problem. Jag tvekar inte att säga att narkotikan är våra ungdomars dödsfiende. Därför måste vi tillsammans bekämpa den på alla fronter. Vaksamheten mot narkotikan måste skärpas på varje ort i vårt land, för narkotikan är inte längre ett storstadsproblem.

Narkotikan måste vi också hjälpas åt att bekämpa även utanför vårt lands gränser. Ett viktigt led är de nordiska insatserna. Ett annat led är de insatser vi är mäktiga att göra på det internationella området, där FN-organen är ett instrument. Jag förutsätter att den svenska regeringen fortsätter aktiviteterna för att stimulera andra länder att bli än mer aktiva i den gemensamma kampen mot narkotikan.

Det är ett kusligt faktum att narkotikan är på väg att bli ett utomordentligt allvarligt hot i många utvecklingsländer, där problem av annat slag ju är oerhört stora, mycket större än i vårt land. Därför är narkotikabekämpningen också ett viktigt led i det solidaritetsarbete som vi har att utföra gentemot våra fattiga bröder och systrar ute i världen.

Ett konstaterande som måste göras är att handeln med narkotika har blivit alltmer välorganiserad och i stor utsträckning styrs av internationella ligor. I världen omsätts hundratusentals miljarder kronor på en verksamhet som leder till misär, kriminalitet och för tidig död.

Narkotikahajarna drar sig ju inte för att offra andra människors liv för att tjäna pengar. Dess värre måste vi konstatera att vi har dem utanför det här huset, i vår omedelbara närhet, både stora och små hajar – vi får kalla dem så – som inte aktar för rov att sätta sina medmänniskors liv på spel.

Av den proposition som betänkandet bygger på framgår att narkotikavarnorna hos våra yngsta elever i skolorna ligger på en förhållandevis låg nivå. Men bara det sätt som vi uttrycker oss på i offentliga handlingar är ju kusligt. Egentligen borde det inte finnas någon nivå alls för narkotika när det gäller våra barn, för det är ju faktiskt dem det är fråga om.

* Voteringen redovisas efter debatten om JuU 37.

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

Jag tror att vi är eniga om att det är någonting som vi måste ta itu med på stort allvar, att vi får bort narkotikan från våra skolor. Vi kan konstatera att i de högre årskurserna i grundskolan – den obligatoriska skolan har en relativt stor andel elever någon gång brukat narkotika. Vi kan dock se att det inte har skett någon ökning under senare år, utan siffran pendlar mellan 8 och 9 %. Det gäller att bringa ned de procenttalen.

Det som ändå är glädjande är att bland de värnpliktiga tycks en minskning av narkotikabruket ha skett. Jag tror att man kan konstatera att de insatser som har gjorts när det gäller information om alternativa sysselsättningar och över huvud taget den debatt som har förekommit här har givit visst resultat. Det ger vid handen att det faktiskt lönar sig att kämpa mot narkotika på olika sätt.

Det verkligt allvarliga i vårt land är det tunga missbruket. Enligt de undersökningar som den s. k. UNO-utredningen har gjort är det mellan 4 000 och 5 000 ungdomar under 25 år som har ett tungt narkotikamissbruk, som injicerar narkotika dagligen eller nästan dagligen. Det är ju en mycket allvarlig situation.

Vi påverkas i allra högsta grad av den internationella situationen. Därför kan vi inte slå oss till ro med ett relativt hyggligt läge här och säga: Det här blir nog bra, vi skall nog så småningom komma ned med de siffror som vi i dag anser vara alldeles för höga; vi vill ju göra Sverige och Norden till ett narkotikafritt område. Påverkan utifrån är ett ständigt hot. Tillgången på heroin ute i världen är stor. Vi vet att skördarna i Gyllene triangeln växlar från år till år. Under en tid var de relativt dåliga, och då kunde man skönja en minskning här av tillgången på de preparat som bygger på opium, men så ökar skördarna och tillgången blir god.

Det finns ett nytt hot som griper omkring sig, och det är kokainet. Det är inget tvivel om att det som från början i vårt land var en inledning i dag är ett dödligt hot för många. Vi kanske inte kan säga att kokainbruket ännu har fått så stor omfattning i vårt land, men vi vet att det kommer. Och man blir ganska förfärad när man ser hur veckotidningar helt aningslöst producerar bilder av och berättar om innefolket som roar sig, upprymda av kokain – dessa som kan bli någon form av förebilder för våra ungdomar.

Om man studerar hur utvecklingen har varit i USA, är det en skrämmande läsning när man ser hur kraftigt kokainmissbruket har ökat. Dess värre kan vi konstatera att om vi inte sätter till tillräckliga motmedel kan detta snabbt vara över oss så att vi får en kraftig ökning också här.

Av ungdomar i USA mellan 18 och 25 år har drygt två tredjedelar någon gång använt marijuana, 27,5 % har använt kokain, och nästan var femte ungdom mellan 18 och 25 år har prövat centralstimulerande medel. Tar man fram siffror på hur kokainmissbruket har utvecklats, så kan man notera att siffran för det, som i dag är 27,5 %, för tio år sedan var 9 % och 1974 2,7 %. Vi ser här hur ökningen har trätt in successivt. I Europa har det också gjorts allt större beslag av kokain.

Jag skulle vilja ta upp en fråga till för att belysa narkotikabrukets grepp om vissa grupper i samhället. Det har gjorts en häktesundersökning här i

Stockholm, och man har därvid intervjuat 510 personer om deras alkohol- och narkotikamissbruk. Man kunde då konstatera att ungefär 90 % av de häktade missbrukade alkohol eller någon annan drog. Av de 510 hade 230 ett gravt narkotikamissbruk. Bland dem som passerar häktet i Stockholm finns det alltså ett stort antal missbrukare. Man kan nästan säga att flertalet av missbrukarna här i Stockholm på grund av den kriminalitet som missbruket leder till passerar häktet upp till fem sex gånger per år.

Detta är ett allvarligt memento för oss alla som arbetar med dessa frågor, att försöka gripa tag i problemet, att åstadkomma en ordentlig rehabilitering och vård av dessa missbrukare och därmed också komma åt en mycket allvarlig smittohärd när det gäller narkotika i vårt land.

Kvällen är ju långt framskriden, och jag skall inte ta mera tid i anspråk för att beskriva narkotikans skadeverkningar utan gå in på en reservation som vi har fogat till detta betänkande. Men jag vill, innan jag går in på detta, säga att under den tid som ligger bakom oss, före det socialdemokratiska regerings- tillträdet, satte vi i gång ett omfattande arbete med bekämpning av droger av olika slag. Rune Gustavsson kommer senare att gå in på detta. Jag vill inte ta till överord, för man måste vara ödmjuk i de här frågorna, men jag tror att de åtgärderna ändå till dels har lett till det resultat som man i dag kan se i skolorna: man har fått en stagnation i utvecklingen. Jag hoppas och tror att den regering som vi nu har inte skall vila på hanen alltför länge utan gå vidare med detta arbete, för det är oerhört betydelsefullt för våra barn och ungdomar.

Det är bra att regeringen nu i denna proposition föreslår en skärpning av lagstiftningen. Men vi reserverar oss anser att man är för snäv i fråga om denna skärpning. Därför har vi i en reservation velat skärpa lagstiftningen ytterligare, så att inget tvivel skall råda om hur lagen skall tillämpas eller om det allvar med vilket vi ser på narkotikahandlingen och -bruket i vårt land.

Vi har i reservation 1 begärt en skärpning av lagstiftningen när det gäller framställning av narkotika. Vi menar att detta avsnitt inte bara kan få gälla det som är avsett för missbruk, utan all framställning av narkotika som inte är avsedd för medicinskt bruk, dvs. det som kommer att framställas olovligt, skall vara straffbar. Vi menar att det inte kan finnas något rimligt skäl för att tillåta odling av cannabisväxter, vare sig för viltvård eller för något annat ändamål. För viltvården finns det andra växter att använda, och när det gäller prydnadsväxter menar vi att det måste vara straffbart – man får pryda sina fönster med andra växter än cannabisväxter, det är den enda vägen att gå fram på.

Inte heller när det gäller förvärv av narkotika kan vi acceptera att bara förvärv i överlåtelsesyfte skall vara straffbart. Vi menar att varje förvärv skall vara förbjudet och straffbart. Vi stödjer oss i dessa avseenden på vad t. ex. högsta domstolen och Stockholms tingsrätt har sagt i sina remissyttranden. När det gäller det tidigare anförda om framställning kan vi hänvisa till vad som sägs i remissvaret från rikspolisstyrelsen.

Även när det gäller främjande av handel med narkotika anser vi att

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

förslaget är för begränsat. Det kan inte bara gälla främjande av handel med narkotika i mera organiserad form, utan all handel med narkotika skall vara straffbar. Det får inte råda något tvivel på den punkten. Det framgår också av remissyttrandena att det kan bli svårigheter att bedöma vad som skall straffas eller ej, om man har denna mer begränsade form för vad som skall vara straffbar gärning.

Vi har tagit upp ytterligare några frågor i våra reservationer. Det gäller bl. a. främjandet av narkotikahandlingen. Också departementschefen har i propositionen berört hur man genom skönmålningar och andra beskrivningar på olika sätt försöker främja ett narkotikamissbruk. Vi är, vilket också framgår av vår reservation, medvetna om att det med hänsyn till tryckfrihetslagstiftning och annan lagstiftning kan vara svårt att här komma fram till en strikt avgränsning. Det är dock alldeles klart att det finns discomusik, skrifter och olika typer av märken, T-shirts och annat – som säljs i affärer utanför det här huset – som är ägnade att främja ett narkotikabruk och få människor att inbilla sig att det inte är farligt. Detta framhålls också från alla håll bland dem som engagerat sig i kampen mot narkotikan. Vi måste på något sätt försöka ta itu med dessa frågor. Det har vi också framfört i den motion som centern har väckt.

I vår reservation säger vi att vi inte nu föreslår någon åtgärd från riksdagens sida men att vi förutsätter att regeringen tar initiativ till erforderliga ändringar i brottsbalken om utvecklingen ger anledning till det. Jag tror att vi runt om i vår värld har så många varnande exempel på vad det kan leda till om man alltför länge intar en överslätande hållning att alla inser att utvecklingen måste följas med stor vaksamhet. Jag utgår från att narkotikakommissionen har dessa frågor under sträng uppsikt. Vi kan i vårt land inte acceptera ett allmänt lovprisande av narkotika.

Till sist tar vi i reservation nr 2 upp kriminaliseringen av narkotikamissbruket. Den frågan kommer för vårt vidkommande Rune Gustavsson att behandla senare. Nu vill jag bara, samtidigt som jag yrkar bifall till de båda reservationerna, understryka att vi menar att narkotikakommissionen bör ta upp detta spörsmål och komma med förslag i det avseendet.

Som helhet vill vi poängtera med vilket allvar vi ser på narkotikamissbruket över huvud taget. Det gäller att vi får en lagstiftning som inte ger några kryphål. Man kan kanske invända att det är grymt att kriminalisera så långt som vi här föreslår och ställa frågan: Tänker ni inte på att dessa människor i flertalet fall lever under oerhört svåra omständigheter? Jo, det har vi tänkt på. Vi menar att det samtidigt måste ske en fortsatt utbyggnad av rehabiliteringen, vården och omsorgen. Det gäller både innanför och utanför fängelserna. Frivården för missbrukare måste också bli effektivare. Med hjälp av de lagar som vi har fått under senare år – t. ex. socialtjänstlagen och lagen om vård utan samtycke – och de samordnade rehabiliteringskedjor som finns skall vi försöka ge dessa människor en ny och bättre tillvaro utanför missbrukskretsarna, som i dag ger dem deras identitet. Framför allt skall vi hjälpa dem att komma bort från kriminaliteten till en meningsfull tillvaro. Det är en del av det program som vi centerreservanter i dag står för. De andra

delarna av programmet får vi återkomma till i olika sammanhang.

Med dessa ord, herr talman, ber jag än en gång att få yrka bifall till reservationerna till betänkande nr 37.

Anf. 136 HANS PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! Vi är alla överens om att det behövs ytterligare krafttag för att minska eller helst eliminera bruket av illegal narkotika. Kammarens ledamöter är väl medvetna om de offer narkotikan skördar varje år, medvetna om brottsligheten, prostitutionen, lidandet och tragedierna som följer i dess spår.

Vi är eniga om nya krafttag. Men vi skiljer oss i fråga om hur långt vi i dag vill gå lagstiftningsvägen. Och vi har olika uppfattning om riksdagen skall ha en egen viljeyttring eller om alla förslag måste komma från narkotikakommissionen.

Det finns två reservationer till utskottsbetänkandet. Jag yrkar bifall till dem båda.

Härefter skall jag koncentrera min framställning till bruket av illegal narkotika. Yrkande om detta finns bl. a. i folkpartiets partimotion, väckt under den allmänna motionstiden. I utskottsbetänkandet behandlas det på en tredjedels sida.

En kriminalisering av narkotikamissbruket visar att samhället helt tar avstånd från missbruket. Och samtidigt kan det lösa frågan om hur man kan konsumera narkotika utan att inneha den. Inte ens höga jurister klarar ju i dag denna distinktion.

Alltsedan narkotikastrafflagen infördes 1968 har man värnat om missbrukaren. I olika förarbeten har man betonat vården i alla dess former. Och det har känts rätt och riktigt. Det beklagliga är emellertid att samhället aldrig någonsin haft tillräckliga resurser för att uppnå de utlovade målen. Och under tiden har missbruket spritt sig från de första flummarna i storstäderna ut till rena landsbygden.

Omsorgen om missbrukaren har lett till åtalsunderlåtelse av knark för eget behov. I början av 1970-talet tilläts innehav för en veckas konsumtion – i sig mycket stora kvantiteter. I dag rör det sig om knark för ett enda tillfälle. Samhället har alltså steg för steg tvingats att skärpa sin attityd gentemot missbrukarens innehav. Men hela tiden har samhället beklagligtvis varit på efterkälken. Under tiden som vi har pratat om krafttag har antalet missbrukare ökat, har starkare och dödliga preparat vunnit insteg på den illegala marknaden.

Jag tror att vi än en gång är för sent ute. Vi får nya förändringar i narkotikastrafflagen. Men kvar står att det fortfarande är helt lagligt att ha brukat knark.

Förvisso är det för mig och för folkpartiet en ovanlig roll, när vi nu förespråkar att konsumtionen skall kriminaliseras, därför att det kan drabba någon utslagen människa. Men å andra sidan kan och måste det bidra till att många undandras från att komma in i narkotikaträsket.

Vår ungdom behöver åtminstone några normer. En sådan borde vara att

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

det är kriminellt att använda narkotika. Samhället måste visa att det inte tolererar någon form av illegal narkotikahandtering. Då måste även det viktigaste ledet – konsumtionen – vara med.

Reservationen om kriminalisering av bruket av narkotika är och kan vara en riksdagens viljeyttring till narkotikakommissionen. Den bör vara lätt att stödja. Jag tycker att det är beklagligt att utskottsmajoriteten inte har velat ställa upp. Den innebär också att vi kommer ifrån härklyveriet om hur man kan bruka narkotika utan att ha innehaft den.

Majoritetens beslut innebär att bruket av narkotika i sig alltjämt kommer att vara lagligt. Allt därutöver – odling, framställning, köp, innehav, osv. – är straffbart, mycket straffbart. Det är, herr talman, alldeles orimligt, och det måste ske en förändring.

Anf. 137 BJÖRN KÖRLOF (m):

Herr talman! De förändringar i narkotikastrafflagen som vi nu diskuterar är på många sätt välkomna. Under flera år har de som i praktiken hårt arbetar med att bekämpa narkotikamissbruket och narkotikakriminaliteten – poliser, åklagare och domstolar – varit medvetna om att gällande strafflagstiftning inom narkotikaområdet har varit behäftad med åtskilliga brister, brister som har varit till fördel för narkotikaligor och langare, som har kunnat undgå lagens här alltför korta arm.

Det finns, som tidigare framhållits, två reservationer i denna betänkande. Båda går ut på att de förändringar som nu föreslås inte är tillräckliga för att täppa till luckorna i lagstiftningen. Den som läser detta betänkande utan att känna till den straffrättens jargong som återfinns i betänkandet löper risk att förirra sig i en diskussion om självständiga och osjälvständiga brott och diverse annat. Det väsentliga är nu inte detta, utan det att det i majoritetsförslaget alltjämt finns kvar begränsningar när det gäller de straffbara områdena, vilket är till allvarig nackdel för dem som inom rättsväsendet har till uppgift att bekämpa den illegala narkotikahanderingen.

På tre punkter är de här inskränkningarna av mycket stor betydelse.

För det första måste enligt majoritetsförslaget den olovliga framställningen av narkotika för att straffbar vara avsedd för missbruk. Jag frågar mig mycket enkelt: Finns det något väsentligt syfte med olovlig framställning av narkotika som samhället har anledning att skydda? Finns det någon som olovligen framställer narkotika som inte har syftet att narkotikan skall användas för missbruk? Den speciella frågan om hampfrö som fågelfoder kan med minoritetens lösning lätt klaras av.

För det andra: Det olovliga förvärvet av narkotika måste enligt majoritetsförslaget ske i överlåtelsesyfte för att vara straffbart. Jag frågar mig: Varför skall samhället skydda dem som olovligen förvärfvar narkotika utan att ha syftet att överlåta den? Vilka bevisvärigheter reser inte denna begränsning för polis och åklagare i jakten på ligor och langare?

För det tredje vill majoriteten begränsa straffbarheten i vad gäller den som olovligen anskaffar, bearbetar, förpackar, transporterar, förvarar eller tar annan sådan befattnings med narkotika till endast det som inte är avsett för

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

eget bruk. Också här ställer gärningsbeskrivningen till betydande bekymmer för poliser och åklagare. Bevisvärigheterna är betydande, och jag kan inte se att dessa begränsningar i straffbarheten skyddar något väsentligt intresse. Det skulle, herr talman, vara av stort intresse i denna debatt, om företrädare för majoriteten kunde ge svar på frågan vilka intressen som skyddas genom de begränsningar av straffbarheten som majoriteten föreslår.

Herr talman! Även i reservation nr 2 står de borgerliga ledamöterna bakom ett tillkännagivande till regeringen, som innebär att själva narkotikamissbruket bör kriminaliseras. Bakgrunden är mycket enkel. Hans Petersson i Röstånga har redan varit inne på den. Vid varje s. k. nerslag i knarkkvartar uppstår med nuvarande lagstiftning frågan vem som är i besittning av narkotika. Går det inte att reda ut detta, och det är sannerligen inte så lätt i den miljö det här är fråga om, går det inte heller att få en fällande dom. Kampen mot narkotikan skulle i hög grad underlättas, om missbruket som sådant vore kriminaliserat. Det bör då för varje missförstånds undvikande sägas att det självfallet inte handlar om bestraffning av berusningen utan om en kriminalisering av att man med vissa medel och handlingar försöker bli narkotikaberusad.

Några friande domar på sistone har i hög grad upprört allmänheten. Trots att missbruk förekommit – hasch och rökippor har beslagtogs i samband med nerslag – har tillräcklig bevisning inte kunnat åstadkommas med nuvarande lagstiftning.

Herr talman! Kampen mot narkotikan måste skärpas. Ett av våra kampmedel är strafflagstiftningen. Men det är långt ifrån det enda kampmedlet. Som jag har understrukt i många andra sammanhang skall man inte tro att strafflagstiftningen är det enda eller det mest verkningsfulla medlet mot olika typer av kriminalitet. Just när det gäller narkotikakriminaliteten tror jag att man skall vara mycket medveten om att det på lång sikt handlar om en helt annan kamp än en kamp med strafflagstiftningen som hjälpmedel. Det handlar om en kamp för att förändra attityder, framför allt hos våra ungdomar.

Med anledning av det Karin Söder sade – jag vet inte om hon uttryckte en förhoppning eller en tro – om att narkotikamissbruket i vårt land hade stagnerat eller stabiliserats på en viss nivå vill jag säga att jag tror att man skall vara mycket försiktig med sådana värderingar. De undersökningar som är gjorda både bland värnpliktiga och bland skolungdomar visar att man har betydande problem när det gäller att konstatera vad ungdomarna verkligen säger i den här frågan. Man är osäker om de verkligen uppger de riktiga sammanhangen. Brottsförebyggande rådet har sina kommentarer till dessa undersökningar varnat just för svårigheterna att värdera vad ungdomarna verkligen säger. Ibland är det "inne" att säga att man använder narkotika, och man upplever det inte som särskilt konstigt att göra det, men ibland försöker man dölja det verkliga förhållandet. Mot den bakgrunden tror jag att man skall vara försiktig med värderingar av huruvida vi har ett stagnerande eller stabiliserat narkotikamissbruk eller om det i själva verket

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

är ett "mörkertal", som vi inte känner till vad det står för och som innebär att vi har en ökning.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till de båda reservationerna.

Anf. 138 RUNE GUSTAVSSON (c):

Herr talman! Jag vill först erinra kammarens ledamöter, utskottsmajoriteten och även herr justitieministern om det beslut som riksdagen fattade i maj månad för fem år sedan på den dåvarande regeringens förslag. Då lade vi fast målsättningen att samhället icke kan acceptera något bruk av narkotika som inte är medicinskt betingat. Allt annat bruk är missbruk och skall bekämpas. Det är utifrån den målsättningen, som en enhällig riksdag ställde sig bakom, som kampen mot narkotikamissbruket måste föras.

För att följa upp denna målsättning har de senaste årens regeringar bedrivit ett intensivt arbete, ett arbete som har gett resultat. Det har tagit tid att skapa en opinion och även att göra riksdagens målsättning känd, men informationsarbetet i skolor, inom ungdomsorganisationer och i andra sammanhang har glädjande nog öppnat ögonen på svenska folket för narkotikans skadeverkningar.

Det betyder att vi i dag har ett helt annat medvetande om de här problemen bland allmänheten och, vågar jag säga, inte minst bland ungdomen. Det är nu ett helt annat klimat att arbeta i än det var för några år sedan. Det är ett helt annat engagemang, och fler och fler enskilda och grupper ställer upp. Det måste vi ta vara på.

Men vi måste gå vidare. Det gäller då bl. a. att bekämpa langningen, även den langning som sker på gatorna. Vi vet att narkotikasyndikaten och langargrupperna inte är överksamma. De söker ständigt nya vägar och nya metoder. Den proposition som vi nu behandlar innehåller vissa välkomna skärpningar, men det är inte tillräckligt.

Karin Söder och jag har i motion 2301 tagit upp den gällande lagstiftningen. Vi har sagt att vi här i landet har en relativt liberal syn på användningen av narkotiska preparat för eget bruk. Det är följden av att det endast är innehavet, icke bruket, som är kriminaliserat. Den dom som blivit så uppmärksammas och som vi alla känner till har upprört många. Många har fått den uppfattningen – och det är allvarligt – att det är fritt att röka hasch. Justitieministern har i propositionen fört ett resonemang om den här frågan, framhållit svårigheterna och anfört argument, men ändå, tycker jag, hållit vissa dörrar öppna och sagt att enligt vad han inhämtat kommer kommissionen att ta upp också den här frågan till behandling.

Då frågar jag: Har inte utskottets majoritet observerat ens vad justitieministern har skrivit? Utskottsmajoriteten avfärdar nämligen våra motionsyrkanden med att utskottet förra året behandlade ett motionsyrkande om att själva nyttjandet av narkotika borde kriminaliseras och uttalar: "I sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1981/82:47 s. 16) uttalade utskottet att det inte fanns anledning att överväga en ordning som innebär att narkotikamissbruk som sådant straffbeläggs. Utskottet finner nu inte skäl till annan uppfattning i denna fråga."

– Ja, men sedan dess har ju den här domen kommit som jag har refererat till. Jag beklagar att utskottsmajoriteten inte har velat titta på det här och ta hänsyn till vad som har skett.

När vi jämför det föreliggande förslaget med den målsättning som riksdagen lade fast 1978 så finner vi bl. a. följande. I p. 2 i regeringens förslag till lagtext står det "framställer narkotika som är avsedd för missbruk". Jag kan inte förstå varför man här tagit med bisatsen "som är avsedd för missbruk", eller varför man i nästa punkt skriver "i överlåtelsesyfte". Detta skall inte stå i lagtexten, för det strider mot den målsättning som riksdagen tidigare har fattat beslut om.

Även om det har skett mycket under de här åren får vi inte slå oss till ro, utan vi måste se till att möjligheterna att bekämpa narkotikamissbruket utökas. Jag kan peka på några åtgärder som har vidtagits för att komma åt langarna. Narkotikarotlarna är i dag ca 30 stycken, man har fått förbättrad spaningsutrustning, tullens resurser har förstärkts både personellt och tekniskt och det har tillkommit fler hundekipage. Dessutom har bekämpningen av narkotika inom kriminalvårdsanstalterna intensifierats. Vi har sedan några år en väsentligt skärpt praxis när det gäller åtalseftergift för begränsat narkotikainnehav. Vi har fått en höjning av minimistraffet för grova narkotikabrott. Jag kan också nämna insatserna för att bekämpa narkotikamissbruket internationellt liksom det nordiska samarbetet på detta område. De nordiska länderna tillsammans har accepterat den målsättning som vi har varit överens om här i Sverige. Vi har fått ett ökat samarbete mellan tull och polis och arbetar för lika rättstillämpning.

Det har fogats två reservationer till betänkandet. Reservation nr 2 har tidigare kommenterats av olika talare. Jag skall inte göra några ytterligare kommentarer utan vill bara än en gång understryka att det som står i den reservationen är ett fullföljande av målsättningen enligt riksdagsbeslutet 1978, som jag vill lägga de ärade riksdagsledamöterna på minnet. Vi menade allvar den gången. Därför tycker jag att riksdagen här i kväll också skall fullfölja det arbete som vi då påbörjade och det beslut som vi då fattade.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till de två reservationer som är fogade till betänkandet.

Anf. 139 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Låt mig inledningsvis deklarerat att jag i stort sett delar Karin Söders syn på allvaret i den nuvarande narkotikasituationen i landet. Trots de insatser som gjorts under en följd av år är situationen djupt allvarlig. Någon minskning av narkotikamissbruket kan inte iakttas.

Åren 1978 och 1979 genomförde utredningen om narkotikamissbrukets omfattning – en utredning som Karin Söder citerade ur – en undersökning om det tunga narkotikamissbruket. Undersökningen visade att mellan 10 000 och 14 000 personer injicerade narkotika eller, oavsett intagningsätt, använde narkotika dagligen eller nästan dagligen. De undersökningar som nu görs för detta år visar att omfattningen av det tunga narkotikamissbruket i stort sett är oförändrad jämfört med år 1979. Även om ingen påtaglig

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

försämring har skett av narkotikaläget, finns det därför anledning att se situationen med utomordentligt stort allvar. Problemen är redan nu av oacceptabelt hög omfattning. Svår social misär och en omfattande kriminalitet följer i narkotikamissbrukets spår. Läger man därtill det faktum att många ungdomar varje år går under på grund av narkotikamissbruk, förstår man situationens djupa allvar.

Trots de olika åtgärder som vidtagits har inte utvecklingen kunnat vändas i rätt riktning. Det är mot den bakgrunden som regeringen i höstas tillsatte narkotikakommissionen med uppgift att bl. a. lägga fram förslag om insatser på det internationella området, dvs. just det som Karin Söder efterlyste i sitt inledande anförande. Dessa åtgärder berör tullens och polisens arbete, opinionsbildning och åtgärder för att göra fängelser och andra institutioner till narkotikafria miljöer. Samtidigt bereds frågor kring narkomanvården inom socialdepartementet med samma tidsplan som kommissionen har att arbeta under.

Det ligger också inom ramen för narkotikakommissionens uppgifter att lämna förslag till förbättringar av narkotikalagstiftningen. Det ärende kammaren i dag har att behandla skall ses som ett förslag i avvaktan på kommissionens genomgång av lagstiftningen och eventuella förslag senare i år. Det har i dagsläget framstått som nödvändigt att redan nu rätta till vissa svagheter i gällande lagstiftning och täppa till klara luckor i densamma. Men låt mig än en gång understryka att kommissionen har till uppgift att närmare se över narkotikalagstiftningen och pröva om fler ändringar i den är nödvändiga.

Innan jag går in på lagförslaget och de reservationer som de borgerliga partierna har avgett i utskottet, finns det mot bakgrund av min dystra skildring av narkotikaläget skäl att göra ett par viktiga markeringar. Jag tror det är väsentligt att ha dem i åtanke när man diskuterar narkotikasituationen.

För det första tror jag det är viktigt att ge uttryck för många socialarbetares uppfattning, nämligen att det har gjorts framsteg på vård- och behandlingsområdena. Med kvalificerade vård- och behandlingsinsatser är det möjligt att bryta ett missbruk, även om det är fråga om ett långvarigt missbruk av tung narkotika. Det är enligt min mening väsentligt att markera detta för att inte sprida hopplöshet och misströstan bland människor som hamnat i en missbrukssituation.

För det andra tycker jag det är viktigt att markera att man i dag inte kan säga att utvecklingen går mot ett ökat narkotikamissbruk. Jag vänder mig då särskilt till Hans Petersson i Röstånga, vars anförande jag tyckte andades domedagsstämning. Det finns tecken som tyder på att det bland ungdomar växer fram en medvetenhet och ett avståndstagande till drokkulturen. Det är något som vi måste ta fasta på i vårt arbete för att skapa ett narkotikafritt samhälle.

För det tredje tycker jag det är viktigt att markera att förbättringar av lagstiftningen om straff för narkotikabrott är en angelägen uppgift som ett led i strävandena att stoppa den illegala narkotikahandlingen. Samhället måste

med stor skärpa reagera mot människor som utnyttjar andras elände till ekonomisk vinning, och också mot annan verksamhet som främjar narkotikahandlingen.

Men vi löser inte narkotikamissbrukets problem bara med lagstiftning. Det är ytterst de sociala insatserna, kampen mot arbetslösheten och mot den ökande kommersialismen, det är opinionsbildningen – ja, mobiliseringen av alla goda krafter, särskilt bland ungdomen, i själva kampen – som är avgörande för våra möjligheter att skapa det vi alla eftersträvar, ett narkotikafritt samhälle.

I detta sammanhang vill jag till Karin Söder och Rune Gustavsson säga följande: Jag skall gärna ge ett erkännande för de insatser ni gjorde under den tid då ni satt i regeringen. Men då tycker jag också att ni skall ge oss ett erkännande för de krafttag som vi har tagit genom tillsättandet av narkotikakommissionen. Ibland tycker jag att det från centerens håll förmärks en kritisk inställning till tillsättandet av narkotikakommissionen. Det är som om man tycker att regeringen har gjort någonting för att fördröja frågans lösning, när det i stället är så att tillsättandet av narkotikakommissionen gör det möjligt för oss att snabbt få fram förslag som syftar till att ytterligare skärpa kampen mot narkotikamissbruket.

Jag skall inte gå in på de förslag som finns i propositionen – de har återgetts i utskottsbetänkandet – utan jag vill gå över till att kommentera något av vad som krävs i de båda reservationerna.

I reservation nr 1, som behandlar de straffbara gärningsformerna, kritiserar reservanterna propositionen på den grunden att gärningsformerna ges, som man uttrycker det, en ganska snäv utformning. Detta är enligt utskottsmajoriteten inte riktigt. Propositionen innebär i själva verket en väsentlig vidgning av det straffbara området. Propositionens förslag torde täcka de behov som visat sig föreligga i praktiken. Det tillkommer nya gärningsformer – förvärv av narkotika i överlåtelsesyfte, vissa kvalificerade former av befattning med narkotika och vissa förfaranden som är ägnade att främja narkotikahandeln. Också de osjälvständiga gärningsformerna tillkommer – försök, förberedelse etc. i en rad situationer. Vidare tillkommer oaktsamma förfaranden.

Det förslag som läggs fram i reservation nr 1 om en ytterligare vidgning av det straffbara området genom att man tar bort begränsningarna – om att förvärvet skall ha skett i överlåtelsesyfte, om att framställningen skall vara avsedd för missbruk, om att förfarandet skall vara ägnat att främja narkotikahandeln – skulle, särskilt i beaktande av att de osjälvständiga gärningsformerna blir tillämpliga, skapa stor oklarhet om det straffbelagda området. Förslaget är väsentligt sämre, menar utskottsmajoriteten än propositionen när det gäller rättsteknik och rättssäkerhet.

Reservationens förslag skulle också medföra en betydande dubbelkriminalisering. Innehavsbrottet, som nu är det centrala, skulle egentligen förlora sin betydelse. Man skulle i stället kunna straffa för förvärv eller osjälvständiga gärningsformer. Det blir helt oklart vad man skall döma för i olika situationer och var gränserna går. Skall exempelvis narkomanen som hämtar

pengar på socialbyrån straffas för förberedelse till förvärv med eventuellt uppsåt? Det är ett exempel som kan låta hårdtaget, men det visar att reservanternas förslag är oklart i konturerna, att det är oklart var gränserna för det straffbelagda området går.

Visserligen är det kanske möjligt att konstruera situationer som faller utanför det straffbara området med propositionens lagtextförslag, men det är svårt att föreställa sig vilka straffvärda sådana situationer som skulle falla utanför. Reservationen ger inga exempel på detta. En utvidgning av det slag som de borgerliga önskar har knappast med praktisk narkotikapolitik att göra.

Så några kommentarer till reservation nr 2, som jag tycker är principiellt viktigast i det här ärendet. I den reservationen föreslås att riksdagen skall göra ett uttalande för kriminalisering av narkotikamissbruk.

Det är enligt utskottsmajoriteten anmärkningsvärt att ett sådant förslag läggs fram utan att man noggrannare övervägt konsekvenserna. Det gäller framför allt konsekvenserna för vård- och behandlingsfrågorna. Har inte de borgerliga frågat sig vilka konsekvenserna blir för den narkomanvård, många gånger i frivilliga former, som bedrivs på behandlingshemmen runt om i landet? Har man inte ställt sig frågan om det inte skulle försvåra för socialvården i den uppsökande verksamheten, i den av missbrukarna själv initierade kontakten med socialvården?

Det är enligt min mening oansvarigt att lägga ett sådant förslag utan att närmare pröva konsekvenserna. Vad händer exempelvis med de vårdprogram som använder provtagning som ett led, t. ex. på fängelser och behandlingshem eller vid ambulerande vård? Enligt vissa uppgifter upplevs urinproven i dag av många som ett stöd till drogfrihet.

Man säger att en kriminalisering av missbruket skulle ha en preventiv funktion, att ungdomarna behöver någonting att rätta sig efter, att de behöver några normer, som Hans Petersson i Röstänga uttryckte det. Men ungdomen vet mycket väl i dag att narkotika är förbjuden – allt innehav av narkotika är olagligt. Genom narkotikastrafflagen har vi kraftfullt markerat ett avståndstagande till varje olovlig befattning med narkotika.

Till sist, herr talman: De förslag som nu lämnas i propositionen och som utskottsmajoriteten ställer sig bakom innebär inte att ytterligare förändringar av narkotikastrafflagen inte kan visa sig nödvändiga. Narkotikakommisionen har, som jag sade inledningsvis, att pröva lagstiftning. I den prövningen kommer naturligtvis också frågan om en kriminalisering av missbruket upp till behandling, eftersom den varit föremål för debatt under en tid. Då kommer den att behandlas utifrån en noggrann genomlysning av eventuella fördelar med en sådan kriminalisering, men framför allt av konsekvenserna för vård- och behandlingsfrågorna. Det vore fel att nu, innan man fått det underlaget, binda sig för en kriminalisering. Det behövs sannerligen en närmare prövning och genomgång av konsekvenserna av en kriminalisering av missbruket.

Anf. 140 KARIN SÖDER (c) replik:

Herr talman! Först: Jag är glad att konstatera att Lars-Erik Lövdén och jag i stort sett har samma uppfattning om allvaret i narkotikasituationen. Genom de många åtgärder som vidtagits har vi ändå lyckats hålla narkotikamissbruket på en något så när stagnerande nivå, men allvaret är utomordentligt stort när det gäller de problem som människor fortfarande har i vårt land när det gäller narkotika. Därför måste arbetet gå vidare.

Lars-Erik Lövdén talade om vår kritik mot narkotikakommissionen. Det har gällt att arbetet stannat upp under lång tid. Den här propositionen är ju inte ett resultat av narkotikakommissionens arbete, utan här gäller det ett arbete som brottsförebyggande rådet har lagt grunden för. Arbetet på propositionen var alltså påbörjat redan tidigare.

Det andra som har kommit från kommissionen som jag noterat är ett pressmeddelande som publicerades för några veckor sedan, där man tar upp och i och för sig fullföljer det arbete som vi påbörjade när vi insåg att ANT-verksamheten behöver fortsätta att stärkas, att vi behöver mer av information och kunskapsutveckling. Jag kan då erinra om de mer än 600 000 broschyrer i form av undervisningsmaterial om narkotika som jag fick medverka till att få ut till alla skolor. Jag tänker på kampanjen som Hem och Skola-föreningen fick stöd för tillsammans med Rädda barnen när det gällde olika typer av aktioner mot narkotika. Det är bra att det arbetet fullföljs. Men det vi kritiserade var fördröjningen i början, eftersom en lång rad liknande åtgärder redan var vidtagna. Men vi är glada över att det här arbetet finner en form för en fortsättning, och vi kommer att analysera varje förslag härnäst utifrån dess egna meriter. Nog sagt om detta.

Vi måste få ännu mer skärpning i arbetet. Jag förstår egentligen inte det resonemang som här har förts när det gäller vår reservation till de olika punkterna. I regeringens förslag står, och det framgår även av remissyttrandena – om man ger sig tid att läsa dem – att den skall straffas som framställer narkotika som är avsedd för missbruk. Framställer man den olovligt kommer den kanske förr eller senare att användas för missbruk. Vi menar att det blir mycket klarare om det i lagen står "framställer narkotika". Det skall gälla all framställning av narkotika som inte är tillåten, och den som är tillåten är den som är avsedd för medicinskt bruk.

När det gäller förvärv i överlåtelsesyfte är det oerhört svårt att veta när man skall ingripa – om det är förvärv i överlåtelsesyfte eller ej. Det är ett försvårande av arbetet i stället för en förenkling som Lars-Erik Lövdén försöker hävda.

Dess värre är min taletid slut. Vi menar dock att det vi föreslår är en mer strikt tillämpning av lagen och att den har en större allmänpreventiv verkan än den som regeringen och utskottsmajoriteten har föreslagit.

Anf. 141 HANS PETERSSON i Röstånga (fp) replik:

Herr talman! Lars-Erik Lövdén påstår att jag frammanar någon domedagsstämning. Det är möjligt att jag har en mörkare syn på narkotikaläget än andra här i kammaren. Jag har nämligen sett alldeles för mycket av den här

Nr 149

**Onsdagen den
18 maj 1983**

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

hanteringen och sett hur de till synes mest välartade ungdomar har gått under. Jag konstaterar hur lätt det är att få tag på narkotika. Det gäller på plattan här utanför vid Sergels torg, det gäller i Stockholms samtliga förorter, det gäller i alla städer i landet och det gäller även på rena landsbygden. Det präglar alltså min syn på narkotikan, och därför är jag beredd att vidta väldigt drastiska åtgärder.

I väntan på narkotikakommissionens arbete, sade Lars-Erik Lövdén, måste man redan nu täppa till vissa luckor. Jag tycker att riksdagen kunde göra en viljeyttring genom att kriminalisera bruket av narkotikan. Jag tror att kriminaliseringen som sådan borde utformas så att polisen har möjlighet att ingripa även i samband med andra polisingripanden.

Avsikten är naturligtvis inte att förhindra den frivilliga uppsökande behandlingen. Sekretesslagen som sådan kommer naturligtvis att finnas kvar, och alla socialarbetare, sjukvårdare, läkare osv. kommer i fortsättningen att ha precis samma möjlighet som nu att behandla de personer som söker upp dem.

Anf. 142 BJÖRN KÖRLOF (m) replik:

Herr talman! Jag fäste mig vid att Lars-Erik Lövdén sade, att de förändringar som regeringen föreslår och som majoriteten har godtagit täcker de behov som finns i praktiken. Det är precis vad de inte gör. Ser vi på en formulering i regeringens förslag gällande den som olovligen framställer narkotika, finner vi där tillägget "som är avsedd för missbruk".

Såsom gärningsbeskrivningen är utformad måste det – om vi nu skall gå in på straffrättsliga teknikaliteter – täckas av både ett objektivt och ett subjektivt uppsåt från gärningsmannens sida, och detta måste bevisas inför domstol. Det åligger polis och åklagare att ta fram det materialet. Bevisbördan ligger således inte på den som är anklagad utan på dem som åtalar. Det är just detta som är så svårt i praktiken, och det är därför som den formuleringen är en inskränkning av straffbarheten. Den gör det svårt att komma åt langare och dem som levererar hasch och övrig narkotika åt dem som missbrukar.

Detsamma gäller den formulering som finns senare i paragrafen, nämligen att man "förvärvar narkotika i överlåtelsesyfte". Också det måste täckas av ett objektivt och ett subjektivt uppsåt från gärningsmannens sida, vilket polis och åklagare måste bevisa inför domstol.

Det är fullt klart att detta är en inskränkning i möjligheterna att komma åt langare och ligor som hanterar narkotika. Därför har Lars-Erik Lövdén fel på denna punkt. Lagförslaget täcker verkligen inte de behov som finns i praktiken, men jag håller gärna med om att de här framlagda förslagen innebär ett steg framåt just därför att de osjälvständiga brottstyperna försök, förberedelse och stämpling har kommit med i bilden. Det är en väsentlig förbättring i förhållande till tidigare, men det räcker inte.

Detta visar bl. a. en del av de domar som avkunnats. Just på grund av bevisvärigheter och inskränkningar i lagstiftningen, som gör att ligorna kan operera ganska fritt, har det inte gått att få fällande domar. Det var just

därför jag ställde frågan till Lars-Erik Lövdén: Vilka intressen är det som regeringen är så angelägen om att skydda? De här speciella formuleringarna skyddar faktiskt langare och dem som har intressen i narkotikahanteringen. De skyddar alltså inte samhällets intressen i någon väsentlig utsträckning.

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

Anf. 143 RUNE GUSTAVSSON (c) replik:

Herr talman! Det är riktigt som Lars-Erik Lövdén säger att vi inte stoppar narkotikamissbruket enbart med lagstiftning. Det är just utifrån dessa förhållanden som vi har arbetat under årens lopp. Vi måste ha ett flertal instrument att arbeta med, men lagstiftningen är viktig. Och när vi i arbetet finner att det finns vissa brister i lagstiftningen måste vi se till att de tas bort och att lagstiftningen blir sådan att den täcker hela fältet.

Narkotika är förbjudet, och det vet ungdomarna, säger Lars-Erik Lövdén. Men vi har domstolsutslag på att det inte är straffbart att röka hasch som man blir bjuden på i ett sällskap. Detta vill vi undanröja. Sedan gäller inte detta bara ungdomarna, Lars-Erik Lövdén, utan vi har ett utbrett haschbruk även upp i högre åldrar. Det har vi också klarlagt.

Sedan anför Lars-Erik Lövdén att ett genomförande av våra förslag skulle innebära hinder i vårdarbetet. Men vi har ju tagit upp just detta i motionen, där vi anför att möjligheter till åtalseftergift vid frivillig vård och ökade möjligheter till alternativa påföljder vid detta brott måste prövas, osv.

Vad jag efterlyste i mitt förra anförande var besked om varför inte utskottsmajoriteten har observerat det som justitieministern har skrivit i sin proposition. Justitieministern säger bl. a. följande:

”Dessa och andra skäl, som har utvecklats bl. a. i promemoria, utesluter självfallet inte att en kriminalisering ändå kan vara motiverad om väsentliga positiva effekter kan uppnås härigenom. Frågan får emellertid anses ha sådan principiell betydelse att den inte lämpligen bör prövas i detta sammanhang. Enligt vad jag har inhämtat kommer kommissionen att ta upp också den frågan till behandling.”

Detta har utskottsmajoriteten inte omnämnt utan avfärdar förslaget med hänvisning till vad utskottet tidigare har skrivit. Lars-Erik Lövdén säger att det är oansvarigt att lägga fram ett sådant här förslag. Är det inte mer oansvarigt av utskottsmajoriteten att inte alls ta hänsyn till det resonemang som har förts?

Anf. 144 LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:

Herr talman! Om Rune Gustavsson hade lyssnat noga till vad jag sade i mitt anförande borde han ha fått klart för sig att narkotikakommissionen har i uppgift att pröva frågan om narkotikalagstiftningens omfattning och konstruktion. I det uppdraget ingår också att se på om det finns behov av och möjligheter att kriminalisera själva bruket. Det oansvariga i reservationen, Rune Gustavsson, gäller det faktum att ni i reservationen säger att man skall lägga fram ett förslag om kriminalisering. Hade ni begärt att man skall studera saken förutsättningslöst, hade det självfallet inte varit oansvarigt. Jag tycker att det är oansvarigt att lägga fram ett sådant konkret förslag utan att

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

man närmare undersökt och utrett konsekvenserna för vård- och behandlingsområdet. Saken är inte riktigt så enkel som Rune Gustavsson försöker ge sken av.

Det finns, Rune Gustavsson, delade meningar bland dem som arbetar inom narkomanvården om det positiva i en kriminalisering av missbruket. Jag skulle kunna säga som så att jag har fått den uppfattningen att de flesta som i dag arbetar inom narkomanvården har en negativ inställning till en kriminalisering av missbruket, just därför att socialvården och narkomanvården skulle mista litet av det anseende som kanske etablerats bland dem som hamnat i en missbrukssituation.

Sedan till Karin Söder. Hon säger att arbetet stannade upp i och med tillsättandet av narkotikakommissionen. Så är inte fallet. Den lagstiftning som ligger till grund för beslut i riksdagen har arbetats fram på grundval av en BRÅ-promemoria. Arbetet togs över efter den borgerliga regeringen. Sedan har arbetet fortgått i den takt som är normal när det gäller propositioner av det här slaget.

Narkotikakommissionen har det positiva med sig att vi nu har fått ett samlat grepp om insatserna på narkotikaområdet. Kommissionen har ett brett arbete att ta tag i. Det gäller skolans insatser mot droger, samarbetet mellan tull och polis – där har konkreta förslag redan lagts fram – och en rad andra områden.

Till Björn Körlof. Vår kritik mot er första reservation går ut på att det straffbara området blir väldigt oklart om man genomför det ni föreslår i er reservation. Jag nämnde ett exempel i mitt tidigare inlägg. Jag kanske får tillfälle att nämna något till i min nästa replik.

Anf. 145 KARIN SÖDER (c) replik:

Herr talman! Bara några ord om kommissionen. Justitiedepartementet och socialdepartementet var, Lars-Erik Lövdén, fullt kapabla att utan någon narkotikakommission lägga fram en proposition av det här slaget. De har inte ett dugg med varandra att göra. Att man sedan fortsätter att arbeta för att få en helhetssyn tycker jag är bra, för det gjorde vi också. Vad vi vänder oss emot är att man försöker svepa in allt möjligt under beteckningen "stor aktivitet".

Jag sade tidigare att vi skall bedöma den här kommissionen liksom andra efter vad den uträttar. Vi får diskutera sakfrågan senare, eftersom vi nu har fått den här tidsutdräkten. Det är ingenting att göra åt den i det här skedet.

Sedan skulle jag vilja ta upp frågan om kriminalisering kontra vård. Jag sade i mitt huvudinlägg här att det är oerhört viktigt att det arbete som reservanterna vill att kommissionen skall utföra i kriminaliseringssyfte också inkluderar de påföljder som skall utdömas. Man har ett brett register för åtgärder som kan återföra de arma medmänniskorna till en bättre verklighet.

Den som läser t. ex. CAN:s sammanfattning av drogsituationen som kom ut till folknykterhetens dag kan ta del av häktesundersökningen och få bevis

för det mycket nära samband som finns mellan kriminalitet och narkotika: i narkotikas spår följer en omfattande kriminalitet.

Det är ett faktum i dag att de tunga missbrukarna i mycket stor omfattning kommer till våra fängelser och att problemet redan finns där. Vi måste ge vård och rehabilitering för att få bort de pesthärddar från vårt samhälle som narkotikan utgör. Här finns redan denna problematik. Jag tror att det skulle bli klarare och redigare linjer med en kriminalisering. Framför allt skulle vi få en bättre allmänprevention.

Till sist är det bara att beklaga att kommissionen inte blivit färdig med ett vårdprogram. Jag tror att vi då tvingas konstatera att de resurser som står till förfogande är ganska små. Men det blir en senare historia, som vi får återkomma till.

Anf. 146 HANS PETERSSON i Röstånga (fp) replik:

Herr talman! Om det inte sker en radikal förändring av narkotikasituationen till det bättre, kommer vi så småningom fram till den punkt då bruket kommer att kriminaliseras. Då kan vi med beklagande konstatera att vi än en gång har varit för sent ute. Därför är det angeläget att riksdagen redan i kväll avger en viljeyttring, som talar om för narkotikakommissionen vad vi önskar.

Anf. 147 BJÖRN KÖRLOF (m) replik:

Herr talman! Lars-Erik Lövdén hävdar att minoritetens gärningsbeskrivning är mer oklar än majoritetens. Det är den enda invändning han har mot den. Jag anser att den strafftekniskt sett är varken mer eller mindre oklar än majoritetens.

Vad som däremot är fullt klart är att majoritetens skrivning lämnar betydligt större utrymme för langare att klara sig undan. Det är det väsentliga med vår invändning. Tekniken i vår gärningsbeskrivning innebär att det blir mycket lättare för poliser och åklagare att bevisa denna typ av brott i fortsättningen.

Anf. 148 RUNE GUSTAVSSON (c) replik:

Herr talman! I den reservation som anknyter till dessa motioner sägs följande:

”Sammantaget finner utskottet att övervägande skäl talar för att en kriminalisering av själva nyttjandet av illegal narkotika bör komma till stånd. De överväganden i det aktuella spörsmålet som enligt vad departementschefen uppger narkotikakommissionen skall göra bör enligt utskottets mening syfta till att förslag om kriminalisering läggs fram.”

Reservationen och departementschefens uttalanden sammanfaller ganska bra, medan utskottsmajoriteten bara har hänvisat till tidigare riksdagsbeslut och därefter avstyrkt motionerna.

Sedan kom Lars-Erik Lövdén med ett nytt argument. Socialarbetare som han har träffat skulle vara negativa till en kriminalisering. Ja, Lars-Erik Lövdén, detta är precis samma resonemang som fördes för fem sex år sedan,

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

när en liten grupp i den sociala administrationen – det var folk som inte jobbade på fältet – drev en väldig debatt om tvång eller inte tvång inom socialvården. Den gruppen har tystnat i dag. I varje fall märks det inte så mycket av den. De som jobbar på fältet med problemen har en helt annan uppfattning. Jag tror därför inte så mycket på det argumentet, Lars-Erik Lövdén, om man går ut och ser på verkligheten.

Låt mig när det gäller narkotikakommissionens arbete bara säga, eftersom Lars-Erik Lövdén nämnde skolorna, att det under de senaste fyra fem åren har bedrivits ett intensivt arbete i skolorna med information. Ett samarbete har skett mellan Hem och Skola-föreningar, socialförvaltning och polis. Det har engagerat ungdomarna. Tack vare detta arbete har många ungdomar i dag fått en helt annan syn på dessa svåra problem. Det är viktigt att narkotikakommissionen följer upp detta arbete samt intensifierar det.

Anf. 149 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Jag konstaterar att Rune Gustavsson väldigt hårt dömer ut socialarbetare som har uppfattningen att en kriminalisering av missbruket skulle få allvarliga konsekvenser för narkomanvården.

Det är visst inte experter som sitter långt från verkligheten som har den uppfattningen. Det är fältassistenter, personal på behandlingshem runt om i landet och andra socialarbetare som står mitt uppe i verkligheten som har uppfattningen att en kriminalisering av missbruket skulle få allvarliga konsekvenser för missbruksvården. Jag tycker att det är ganska oerhört att man kan stå i kammaren och beskylla socialarbetare för att inte ha någon kontakt med verkligheten.

Så till Björn Körlof. Jag sade att er första reservation präglas av oklarhet, och jag tog i mitt första inlägg upp ett exempel på oklarhet i fråga om vad det straffbara området omfattar. Jag kan ge flera exempel.

Skall en pundare som strövar omkring på plattan här utanför riksdagen dömas för försök till förvärv? Skall den som bjuder hem två missbrukare på te, sedan dessa tackat nej, dömas för försök eller förberedelse till förfarande som är ägnat att främja överlåtelse?

Det är frågor som man kan ställa med anledning av de förslag som lämnas i reservation 1. Det är hårdagna exempel, men de visar ändå att det råder osäkerhet i fråga om det straffbara området med de konstruktioner som föreslås i den första reservationen.

Många missbrukare finns redan i dag i våra fängelser, säger Karin Söder. Det kan väl inte vara Karin Söders uppfattning att vi skall sätta in alla missbrukare i fängelse. Det måste väl ändå vara bättre om vi har en narkomanvård som möts av förtroende från de människor som hamnar i en missbrukssituation och som gör det möjligt för en missbrukare att frivilligt ta kontakt med behandlingshemmet eller någon annan samhällelig instans. Vi får inte skapa ett system som försvårar kontakten mellan missbrukare och de sociala institutionerna.

Anf. 150 KARIN SÖDER (c):

Herr talman! Jag tänkte låta anmäla att jag inte hade rätt till replik, eftersom jag trodde att Thure Jädestig stod på talarlistan, men nu fick jag alltså ordet ändå.

Jag vill då säga helt kort till Lars-Erik Lövdén att självfallet vill jag ha ett förtroendefullt samarbete mellan socialvård, kriminalvård och den som behöver vården. Påståendet att jag skulle tycka något annat får inte stå emotsagt. Vad jag anser i den frågan har framgått av vad jag sagt tidigare i dag och vad jag framfört i andra sammanhang.

Därmed skall jag inte ytterligare förlänga debatten.

Anf. 151 RUNE GUSTAVSSON (c):

Herr talman! Lars-Erik Lövdén säger att jag angripit socialarbetare. Jag sade att jag känner igen argumenten från den debatt som fördes 1976 och 1977. Då framhöll ett antal personer, i första hand inom administrationen, hur olyckligt och felaktigt det var med ett visst tvångsinslag inom socialvården.

I dag har vi en helt annan debatt i den frågan, och jag är övertygad om att även i den fråga vi nu diskuterar finns det många som har samma uppfattning som jag. De vill att vi skall ha sådana instrument att man verkligen kan arbeta effektivt.

Överläggningen var härmed avslutad.

Justitieutskottets betänkande 32

Återförvisningsyrkandet

Kammaren avslag med 249 röster mot 67 det av Jörn Svensson framställda yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 1 (antalet nämndemän i tingsrätt m. m.)

I kontrapositionsvoteringen biträdades reservation 1 av Bertil Lidgard m. fl. med 146 röster mot 16 för det av Jörn Svensson under överläggningen framställda andrahandsyrkandet. 155 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 155 röster mot 146 för reservation 1 av Bertil Lidgard m. fl. 16 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (åldersgräns för nämndemän)

Utskottets hemställan bifölls med 215 röster mot 99 för reservation 3 av Bertil Lidgard m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 4 (nämndemännens tjänstgöringsförhållanden m. m.)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering, som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Ändringar i
narkotikastraff-
lagen m. m.*

föreslagits i reservation 4 av Bertil Lidgard m. fl., bifölls genom votering med uppresning.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Utskottets motivering i övrigt

Godkändes.

Justitieutskottets betänkande 33

Mom. 1 och 3 (säkerhetspolisens verksamhet)

Utskottets hemställan bifölls med 300 röster mot 16 för motion 1757 av Lars Werner m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande 37

Mom. 2 (de straffbara gärningsformerna m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 169 röster mot 146 för reservation 1 av Bertil Lidgard m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (kriminalisering av narkotikamissbruk)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 2 av Bertil Lidgard m. fl., bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

14 § Föredrogs

Justitieutskottets betänkanden

1982/83:31 Straff för trafikbrott som begåtts utomlands (prop. 1982/83:128)

1982/83:34 Anslag till rättshjälp m. m. (prop. 1982/83:100 delvis)

1982/83:35 Anslag till brottsförebyggande rådet (prop. 1982/83:100 delvis)

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Onsdagen den
18 maj 1983

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1982/83:31 om utskottsorganisationen (förs. 1981/82:22).

*Utskottsorganisa-
tionen*

Anf. 152 JAN-ERIC VIRGIN (m):

Herr talman! I detta anförande kommer jag att ta upp konstitutionsutskottets hemställan beträffande ändring av civilutskottets namn.

Nuvarande namnet på civilutskottet tillkom i samband med enkammarreformen år 1971. Då fanns det ett civildepartement, som bl. a. handlade frågor om länsstyrelsen. Även ärenden om bebyggelseplanering, byggnads-, lantmäteri- och kartväsen bereddes då inom civildepartementet. Sedan år 1974 tillhör länsstyrelsefrågorna kommundepartementets verksamhetsområde. I höstas ombildades detta departement till civildepartementet. Endast en mindre del av ärendena från detta departement kommer att vara ärenden som i riksdagen bereds av civilutskottet. Ärenden om bebyggelseplanering, byggnads-, lantmäteri- och kartväsen handläggs numera inom bostadsdepartementet. Dessa ärendegrupper behandlas i riksdagen av civilutskottet. Dessutom handlägger utskottet som en väsentlig uppgift bostadsbyggandet, som vid enkammarriksdagens början inom regeringens kansli administrerades av inrikesdepartementet. Det kan noteras att dåvarande inrikesutskottet bytte namn till arbetsmarknadsutskottet, när motsvarande departement bytte namn. Man kan således konstatera att departementets namn inte heller vid enkammarriksdagens början stämde med utskottsnamnet. Utanför låg den kanske viktigaste biten, nämligen bostadsbyggandet.

Redan 1981 avlämnade jag en enskild trepartimotion med förslag om ändring av civilutskottets namn. Frågan om civilutskottets benämning hade då tidigare berörts i arbetsformsutredningens betänkande 1975/76 om riksdagsarbetets planering. Någon ändring föreslogs inte då och inte heller i samband med motionen år 1981. Konstitutionsutskottet hänvisade till att talmanskonferensen tillkallat en utredning om utskottsindelning och ärendefördelning mellan utskotten. Denna utredning avlämnade i april 1982 sitt betänkande. På grundval av detta avlämnades i höstas en fempartimotion med hemställan om att civilutskottet byter namn till bostadsutskottet.

Det finns starka skäl till att låta utskottets namn få ett uttryck som bättre än f. n. talar om vad utskottet sysslar med för frågor. Utskottets huvudsakliga "uppdragsgivare" är utan tvivel bostadsdepartementet. Därför är bostadsutskottet en lämplig benämning, även om den inte fullständigt täcker utskottets ämnesområde. Det torde knappast vara möjligt att utan namnkombination få en mer täckande benämning. Det finns f. ö. i utskottsorganisationen många exempel på att ett utskotts namn endast delvis täcker dess ämnesområde.

I dag, när människor fordrar ett lättförståeligt språk och uttryckssätt, är det givetvis viktigt att riksdagen föregår med gott exempel. De flesta som hör eller ser att ett utskott i riksdagen heter civilutskottet frågar sig med rätta vilka frågor som behandlas där. Namnet vilseleder snarare än avspeglar

Onsdagen den
18 maj 1983

*Utskottsorganisa-
tionen*

utskottets huvudsakliga arbetsuppgift. Så bör det naturligtvis inte vara. Jag kan nämna att jag frågat elever i minst 25 skolklasser i samband med deras studiebesök här i riksdagen om de vet vilka frågor civilutskottet bereder. Inne någon elev har kunnat ge exempel på sådana frågor.

Jag gläder mig över att riksdagen i dag har att fatta ett så angenämt beslut som ett beslut om namnbyte på civilutskottet. Jag har därför naturligtvis inget annat yrkande än konstitutionsutskottets, som innebär bifall till motionen 1982/83:19 beträffande ändring av civilutskottets namn till bostadsutskottet.

Herr talman! Jag vill slutligen peka på att civilutskottet inför 1983/84 års riksmöte kommer att ställas inför tre stora förändringar: nytt hus, nytt namn och ny kanslichef. Må detta stimulera till ett framgångsrikt arbete under kommande riksmöten för bostadsutskottet!

Anf. 153 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Jag är givetvis tacksam för det anförande som föregått mitt och som innebar ett tack till utskottet för behandlingen av den motion som föreslår en ändring av civilutskottets namn till bostadsutskottet. Jag behöver då inte ytterligare motivera det förslaget.

Utskottet har haft ett mycket omfattande material att ta ställning till i det här ärendet, som berör en för oss alla ledamöter angelägen sak, nämligen utskottsorganisationen. Vi har arbetat på det sättet att den arbetsgrupp som inom utskottet tillsatts för att behandla riksdagens arbetsformer har berett utskottets ställningstagande. Jag vill gärna försäkra att det var ett mycket "snårigt" material som vi övertog från utskottskommittén, remissinstanserna och ett stort antal motionärer. Den som läser bilagorna till vårt betänkande får klart för sig att det inom våra egna led finns ett ganska omfattande revirtänkande.

Naturligtvis kan man mot den bakgrunden säga att berget födde en råtta. Likafullt har vi dock försökt skapa enighet inom utskottet om några förändringar som tillmötesgår utgångskravet att minska arbetsbördan för ett par av de starkt arbetsbelastade utskotten, i första hand genom en överföring av ärenden till mindre hårt ansträngda utskott.

Jag får dock tillägga att en viss variation i arbetsvolymen mellan olika utskott måste accepteras med hänsyn till den tyngd fackintresset har i den nuvarande utskottsorganisationen. Vi har utgått ifrån att de instanser som bäst kan bedöma detta fackintresse, nämligen de berörda utskotten själva, skall vara ense om att en ärendeöverflyttning skall ske. Konstitutionsutskottet har valt att inte inta rollen som överdomare över kollegerna i andra utskott. Så här skriver vi: "Endast undantagsvis bör det komma i fråga att riksdagen av t. ex. starka arbetsfördelningsskäl mot båda eller endera utskottens vilja beslutar att överföra ärendegrupper från ett utskott till ett annat."

De förslag vi lägger fram har tillkommit efter samtal med företrädare för berörda utskott. De samförståndslösningar som vi har kommit fram till menar jag är bästa garantin för att utskottsarbetet kommer att fungera väl

efter den ändrade ärendefördelningen.

De ändringar som här föreslås är sammanfattningsvis att konsumentfrågor förs från näringsutskottet till lagutskottet, att arbetstids- och semesterfrågor flyttas från socialutskottet till arbetsmarknadsutskottet, att medborgarskapslagstiftningen samt utlännings- och invandrarfrågorna flyttas till socialförsäkringsutskottet. Det händer en del andra saker också, t. ex. att näringsutskottet överlåter vissa frågor till utrikesutskottet – inte till lagutskottet som tryckfelsnisse låtit det stå längst ned på s. 17 i betänkandet. Jag vill meddela den förändringen.

Vi har också döpt om civilutskottet till bostadsutskottet, men därom har redan talats tillräckligt.

Med det anförda vill jag yrka bifall till ett enhälligt utskotts hemställan på samtliga punkter.

Anf. 154 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Under avsnittet om ärendefördelningen mellan utskotten tar konstitutionsutskottet också upp frågan om gränsdragningen mellan KU och kulturutskottet i massmediefrågor. Detta problem berördes endast i förbigående av utskottskommittén i dess betänkande. Kommittén konstaterade:

”Uppdelningen av massmediefrågor på olika utskott har medfört vissa problem. KU skall enligt tilläggsbestämmelsen 4.6.1 såvitt här är i fråga bereda ärenden om presstöd, lagstiftning om radio, television och film liksom andra ärenden som angår yttrandefrihet och opinionsbildning (och religionsfrihet) medan KrU skall bereda ärenden om radio och television i den mån de inte tillhör KU:s beredning — — — .”

Eftersom utskottskommittén inskränkte sig till detta konstaterande och inte lade fram några egna synpunkter och förslag, avstod kulturutskottet från att avge yttrande till KU över utskottskommitténs betänkande.

Konstitutionsutskottet har nu i sitt betänkande tagit upp dessa gränsdragningsproblem. Detta ger mig anledning att som representant för kulturutskottet något kommentera konstitutionsutskottets skrivning på denna punkt.

Man kan konstatera att konstitutionsutskottet och kulturutskottet enligt riksdagsordningen har en delad kompetens på massmedieområdet. Detta medför självfallet vissa gränsdragningsproblem mellan utskotten vid remittering av propositioner och motioner. Man kan också konstatera att den delade kompetensen inte följer den s. k. fackutskottsprincipen, dvs. att ärenden inom ett och samma ämnesområde skall beredas av samma utskott oavsett om det gäller lagärenden eller anslagsärenden.

Tilläggsbestämmelserna till 4 kap. riksdagsordningen om att konstitutionsutskottet skall bereda ärenden ”som angår yttrandefrihet, opinionsbildning och religionsfrihet” kan därtill tolkas vidsträckt.

Hur har då utskotten i praktiken löst gränsdragningsproblemen? Konstitutionsutskottet redovisar hur praxis utvecklats under perioden 1971–1982. Av denna redovisning framgår att samtliga frågor som gällt anslag och

Onsdagen den
18 maj 1983

Utskottsorganisa- tionen

organisation inom hela området radio, TV och film har beretts av kulturutskottet. Vissa större organisationsfrågor på radioområdet, som även innefattat lagstiftningsfrågor, har också i sin helhet remitterats till kulturutskottet. I vissa fall har då yttrande inhämtats från KU. Det har gällt proposition 1975:13 om lokalradio, proposition 1977/78:91 om radions och televisionens fortsatta verksamhet och proposition 1981/82:127 om närradioverksamhet. Alla dessa tre propositioner innehöll förslag till ändringar i radiolagen. 1978 och 1982 års propositioner innehöll också andra lagförslag på radioområdet. Yttranden inhämtades i detta fall från konstitutionsutskottet.

Även andra viktiga propositioner med lagförslag på massmedieområdet har handlagts. Förslaget i proposition 1972:23 om skyldighet att anmäla yrkesmässig överlåtelse och uthyrning av TV-mottagare (ändring i radiolagen) hänvisades exempelvis till kulturutskottet. Däremot har konstitutionsutskottet berett andra propositioner, men jag skall, herr talman, inte räkna upp samtliga propositioner som har berört ändringar av radiolagen. I princip kan man säga att propositioner med lagförslag som gällt ansvarigheten inom olika media, radio, närradio och taltidningar, med något enstaka undantag alltid har handlagts av konstitutionsutskottet.

Beträffande remitteringen av radiopropositionen 1978 var det enligt utskottskansliernas bedömning svårt – för att inte säga omöjligt – att dela propositionen mellan två utskott. Hur skulle kammarkansliet ha kunnat formulera remissen på ett sätt som gett de båda utskotten, vart och ett för sig, full klarhet i var gränsen skulle dras? Hela propositionen remitterades därför till kulturutskottet.

Gränsdragningsproblemen beror bl. a. på att radio- och TV-verksamheten regleras i både radiolag och radioavtal. I synnerhet måste de allmänna riktlinjerna för verksamheten sättas in i ett mediepolitiskt och kulturpolitiskt sammanhang. Detta skedde också vid kulturutskottets behandling av radiopropositionen. Organisation och verksamhet på detta område hänger dock nära samman med frågor som rör opinionsbildningen.

Jag har funnit det angeläget att redovisa hittillsvarande praxis inför kammaren. Den redovisningen bör kopplas samman med vad konstitutionsutskottet rent allmänt säger om flyttning av ärenden mellan utskott samt med vad Olle Svensson tidigare sade om överenskommelser mellan utskotten.

Konstitutionsutskottets betänkande och inte minst det allmänna uttalandet på s. 18 ger inte på något sätt uttryck för att gällande praxis bör ändras. Konstitutionsutskottet redogör också för gällande bestämmelser och säger att de "i princip" skall tillämpas. Det vore emellertid bra att från konstitutionsutskottets ordförande få bekräftat att utskottet med sin skrivning inte velat åstadkomma några förändringar i vad gäller fördelningen av massmedieärenden mellan konstitutionsutskottet och kulturutskottet. Det innebär att kulturutskottet också i framtiden kan komma att behandla frågor som rör ändring av radiolagen, givetvis med undantag för delar som angår yttrandefrihet och opinionsbildning.

Anf. 155 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Jag skall, trots den sena timmen, gärna besvara och kommentera den fråga som kulturutskottets ordförande ställt till mig. Ingrid Sundberg behöver inte vara orolig för att vår skrivning är uttryck för någon expansionslusta. Konstitutionsutskottet behöver inte ägna sig åt någon sådan, därför att utskottet tillhör redan i dag de mest arbetstyngda.

Skrivningen i betänkandet är varken kryptisk eller krystad. Den redovisar på ett rakt sätt nuvarande bestämmelser och den oklarhet som rått och råder beträffande fördelningen av beredningsansvaret mellan de båda utskotten på massmedicområdet.

Jag vill gärna tro att vi når fram till större klarhet sedan yttrandefrihetsutredningen blivit klar och vi förhoppningsvis får en mer enhetlig grundlagsstiftning på det området. Men fram till dess får vi väl i stort sett arbeta såsom hittills. Remisser av propositioner och motioner får ske utifrån gällande bestämmelser och den praxis som har utbildats. Liksom hittills får vi väl också i gränsdragningsfall utnyttja möjligheten att lämna yttranden till varandra.

Anf. 156 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag vill tacka konstitutionsutskottets ordförande för det klargörande som hans anförande här trots allt innebar, inte minst för oss ledamöter i kulturutskottet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

16 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

17 § Anf. 157 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att på morgondagens föredragningslista upptas näringsutskottets betänkande 42,

arbetsmarknadsutskottets betänkande 29 och

skatteutskottets betänkande 42

om åtgärder för tekoindustrin, m. m. (prop. 1982/83:130) i nu angiven ordning främst bland två gånger bordlagda ärenden.

18 § Kammaren åtskildes kl. 23.51.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

Nr 149

Onsdagen den
18 maj 1983

*Utskottsorganisa-
tionen*